

T'İlsimê Kirmancıye Nêşikiyo! Kilitê Kou Vindi Nêbiyo!

KIRMANCIYA BELEKE

BİLİMSEL İNCELEME ARAŞTIRMA ELEŞTİRİ DERGİSİ

KÜLTÜR TARİH HALKBİLİM

mart-usrarawertiye/mart-nisan more/sayı: 2 ĉereme/fiyat: 5 TL

www.kirmanciya.com e.posta: kirmanciyabeleke@gmail.com

Şimdilik İki Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı: 5 TL.(KDV Dâhil)

Sahibi: *Sırrı Öztürk*

Yazı İşleri Müdürü: *Esen Tatar*

Yönetim Yeri ve İletişim:

Akbiyık Değirmeni Sokak No: 33/ A 34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul

Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72

Posta Çeki No: 98213

Banka Hesap No: İş Bankası Çağaloğlu Şubesi (1095) 325 835

Abone: Yurtiçi yıllık: 6 Sayı - 30 TL. Yurtdışı: Üç katı

Yayın ilkelerimizle bağdaşmayan ilanlar kabul edilmez

Yayın Kurulu Yazarları ve İlkelerimiz Dışında Yazı Kabul Edilmez

Yazılı metinler kaynak gösterilerek kullanılabilir

Teknik Büro: Sorun Teknik Büro

Baskı: Ser Matbaacılık Merkezefendi Mah. Fevzipaşa Cad.

4. Zer Sanayi Sitesi No: 16/26 Topkapı-İstanbul

Tel: 0212 565 17 74

Yayın Türü: Yerel Süreli

ISSN 1308-657X

İÇİNDEKİLER

- Sunuş (Türkçe) 5
Kırmanciya Beleke Yayın Kurulu
- Vatene Virêne (Dersimce) 7
- İlgili Tüm Çevrelere Açık Çağrımızdır 9
Kırmanciya Beleke Yayın Kurulu
- Hangi Sey Rıza? 12
Vengê Pelgu
- Türkiye’de National Building (Ulus İnşaası) ve Dersim 49
Mamekiye ra Cihan Şahin
- Kaybedilen Dağların Anahtarı ve Belleğimiz 55
Kuresê Erzingan
- Dersimce Dil Kursu 2 59
- Yibo, Sıdika Avar o Hewnê Ma... 67
Mamekiye ra Cihan Şahin
- İtiqatê Kırmanciye’de Xızır 73
Xıdır Muzır
- Klama Saan Ağay 76

Mustafa Kemal Manevi Kızı Sabiha Gökçen'i Dersim Harekâtı'na katılmak üzere
Ankara'dan uğurlarken

www.arsivakurdi.org

SUNUŞ

*Dergi'mizin ilk sayısı, beklediğimizden daha büyük bir ilgi gördü. Bu durum bizde bir heyecan ve sevinç yaratmakla birlikte büyük bir sorumluluğu da omuzlarımıza yüklemiş oldu. Bu sorumluluk ve Dergi'nin birçok kesimde yarattığı etki, amatörlüğü bir tarafa bırakarak, her sayıyı daha doyurucu ve içeriğini genişleterek çıkarma görevini de bize dayattı. Bundan sonra işimiz daha zorlaşacak ve beklentiler arttıkça Dergi'mizi geliştirmemiz, beklentileri karşılayacak düzeye kavuşturmamız gerekecek. Bunu da ancak dostlarımızın bize verecekleri destek neticesinde başarabileceğimize inanıyoruz. *Kırmancıya Belekê Dergisi'*ne desteklerini sunan ve yapıcı eleştirilerde bulunan tüm dostlara teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz. Bu eleştirilerin yanı sıra kimi olumsuz hatıta hakaret içeren mesajlar ve duyumlar da aldık. Yazıya dökülmediği için bunlara cevap vermeyeceğiz.*

Özellikle kimi dost geçinen güçlerin, kendilerine yakışmayan tarzda *Dergi'miz* hakkında yorum yapmaları bizde hayal kırıklığı yarattı. Bu tavır onların ideolojik ve sınıfsal konumlarına uygun düştüğü için ciddiye de almadık. Yayın Kurulu imzasıyla bu sayıda yayınladığımız çağrı metni, gelişen ilkesiz ve düzeysiz tartışmalara ve yapılan haksız ithamlara yönelik bir açıklamadır ve bu tutumlara karşı bizim duruşumuzun ne olduğunu belirterek tüm çevrelere yapmış olduğumuz bir çağrıdır.

İkinci sayının ana konusunu Sey Rıza ve 37-38'e ayırdık. İlk sayıda "Sey Rıza Kimdi?" başlıklı yazıyla girişini yaptığımız Sey Rı-

za'nın bazı kitap ve yazılarda tanıtılma şekline, bu sayıda geniş yer verdik. Yine 38 katliamından belleğimizde ve anlatımlarda kalanları yansıtan bir yazı da bu sayıda bulunuyor. Devletin Dersim'e ilişkin hazırladığı raporlardaki mantaliteyi aktarmaya çalışan bir diğer Türkçe kaleme alınmış yazı ise "Türkiye'de Ulus İnşası ve Dersim". Hemen belirtelim *Dergi*'mize gelen eleştirilerden biri, yazılarda herhangi bir Kaynakça bölümünün olmamasıydı. İlk sayıda büyük bir hata yapılarak eklenmemiş olan Kaynakça bölümlerinden dolayı okuyucularımızdan özür dileriz.

Bu sayıda, Dersimce (Kırmanc'ki) iki yazımız var. Biri 38'den sonra Dersim bölgesini Türkleştirme çabasının en belirgin ve etkili aracı olan YİBO'ları konu alırken diğeri, Dersim inancında çok büyük yeri olan Xızır'ı inceliyor. *Dergi*'mize gelen eleştirilerden biri de Dersimce yazılan yazıların Türkçe olarak neden yazılmadığına yönelikti. Daha önceki Dersim dergilerinden biliyoruz ki, Dersimce yazıların Türkçesi de yazıldığı takdirde sadece Türkçeleri okunarak Dersimce yazı okunmadan atlanıyor. Ayrıca Dersimce'nin gelişmesine yönelik çabası olan bizler, yazıların Türkçe çevirisinin yapılmasını doğru bulmamaktayız. Tüm bu sebeplerden ötürü bundan sonraki sayılarımızda da Dersimce kaleme alınmış yazıların Türkçe çevirilerinin yer almayacağını belirtelim.

Dil kursunun 2. bölümünü ilk sayıya göre daha kısa tuttuk. Zira gelen eleştirilerle çok fazla konuyu tek sayıda işlememizin yerinde olmadığını anladık. Bunun yanı sıra, dil kursunun 1. bölümünde verdiğimiz birkaç örneğin zamanlarında hata yaptığımızı fark ettik. İlerleyen sayılarda Dersimce'de zamanlar bölümüne geldiğimizde yaptığımız o hataların neler olduğunu göstereceğiz.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle...

Kırmancıya Belekê Yayın Kurulu

VATENA VIRÉNE

Mabe xêr,

Amora diyine de onca piyarime. Amore veren xeyle alaquadariye diye hete milete mara. Na alaquadariyere ma zaf sa bime. Raa ma xeyle çetiniya zaneme. Zaneme ke no gure, gurewo de qışkek niyo. Çime sari ma serowo. Raver sımare weşıya xo vajime çıra ke sıma xeyle phoşt dê ma.

Onca tayine ki serva perloda ma nata bota qeseykerd. Çhi hef kê ni mare dost asene hama hete ju de ki peye ma de qeseykene. Kam savano vazero ma Raa Kırmancıya Beleke'ra ranêcerime. Ma raa pi-khalıkunê xora ranêcirime.

Usar nawo onca ame. Vere ma usaro. Usar yeno welate ma beno şiren. Guli tede çiçeg dane. Vora kou vileşina ro, derura laşer sene. Harde Dewreşi beno qêwe. Ma welatê xo de endi herv nêwazeme. Her sere waxto ke usar yeno koune ma de teyyareyi feteline jiyare ma bombakêne. Bırrane ma adır nanepa vesnene. Ma vame ke; endi kes welate ma de herv mekeru. Ma welate xo de herv nêwazeme. Çhekunê xo bine hardi kere! Sarê Dêsım hervra zaf onıto. Sarê ma haştıye wazeno.

Awa Muziri sero wazeneke bendu vırazere. Wazene ke Venge Muziri bıxeneknere. Destane xo Muziri sera boncere! Onca koune ma de serva zernu hard kınene eve siyanürira. Gereke ma welate xore wayiren bikerime. Dismen bendura, eve siyanürira welate ma keno xırave. Endi waxtê vınitene niyo! Peyser bêre welatê xo.

Hardê Dewreşi cameverdere. Endi phepug mewano welate ma de!
Sewda domanu bero gose ma...

Na amore de serva Sey Rızay ve 38 sero vındeme. Cengdarê na kulturi, itıqat u kamiye 71 serre nara ravêr şı xapa dare. Xapa xo, eve xo este vilê xo, nêverda dismenê xo sa bo. Sıma na amor de serva Pilunê Kırmanciye ju nuste wanenê. Hata nıka, kami ke serva Pilunê Kırmanciye sero nusno, inu tedine ki politika xora gore nusno. Raştiye pêro kerda jure. Serva Sey Rızay ju nuste de derg nuşıyo, wanenê.

Qurse Zonê Ma berdevam keno.

Onca na amore de Itıqatê Xızırı sero ju nuste nuşıyo. Roze Xızırı simare bımbarek bo! Xızır welate mare hastiye qome mare rındiye biyaro.

Raa ma raa Kırmanciya Beleka... Raa Kırmanciye xo vira mekere...

İLGİLİ TÜM ÇEVRELERE AÇIK ÇAĞRIMIZDIR

Son bir aylık süreç içerisinde belirli çevreler arasında yaşanan kimi tartışmalara tanıklık ettik. İnternette dolaşan metinlerden, günlük gazetelerde yayınlanan makalelere kadar haddinden fazla ilkesiz ve düzeysiz itham, tespit, karalama içeren yazı bombardımanına maruz kaldık.

Her ne kadar TRT'den, Dersimce yayın yapacak yeni bir televizyon kanalının talep edilecek olması temel sorun gibi görünse de meselenin özü çok daha derinlerde, yakın tarihte aranmalıdır.

Özellikle 1980'lerin başıyla ayyuka çıkan Dersim tartışmaları, gelinen noktada tekrardan alevlenmiştir. 38 katliamından sonra kimliksel-kültürel anlamda sıkıntı yaşayan, kendini tanımlama noktasında dahi sorunları olan bir halkın ve coğrafyanın üzerinde her çevrenin kendi ideolojik ve sınıfsal konu ve çıkarına göre belirlemeler yapıp, kararlar aldığı bir ortam yaratıldı. Bu sıkıntıların yaşanmasının en temel sebebi ise Dersim halkının 38'den sonra kendi kültürel-kimliksel tanımlamalarını yine kendilerinin gerçekleştirememiş olmasından kaynaklanmaktaydı.

Bir dönemin, örgütlenme alanları Dersim coğrafyasından ibaret devrimci hareketleri, sınıfsal mücadele adına, Dersim kimliğinin ve kültürünün yok oluşunu görmezlikten gelebildiler. Hemen akabinde, gün be gün güçlenen Kürt özgürlük hareketinin kültürel ve kimliksel alanlarda yaratmış olduğu rüzgârın etkisini hisseden bir Dersim gerçeği gösterdi kendini. Fakat Dersim'in özgün yapısını görmeyerek, Kürt coğrafyasıyla bir tutan hatalı ve eksik anlayış,

Dersim'in yok olan kimlik ve kültürüne bilimsel-ilerletici soluk getiremedi.

İşte tam da bu koşullar altında, Kürt hareketine karşı oluşturulmaya çalışılan bir "Zazacı" grup piyasaya çıkartıldı. Dersim veya kendi tanımlamalarıyla Zaza kimliğine sahip çıkma sınırları, Kürt hareketine düşmanlık sınırından daha öteye geçmeyen bu türden bazı gruplar, Kürt hareketine ve devrimcilere düşmanlık üzerinden devam eden anlayışlarını sürdürdüler geldiler.

Avrupa'da yaşamaları ve çok büyük bir bölümünün Zaza olmayıp Zazalar adına mücadele yürütmeleri gibi belirleyici birkaç özelliğe sahip Dersim kökenli bu gruplar, Dersim kimliğine ve kültürüne sahip çıkma mücadelesini o kadar kirlettiler ki günümüzde bu amaç için çabalayan dürüst ve ilkeli insanlar da aynı ithamlara maruz kalabilmektedir.

Bu noktadan bakılınca yurtsever Kürt hareketinin vermiş olduğu kimi tepkiler anlaşılır olmaktadır.

Ancak Dersim kimliğine, tarihine ve kültürüne yönelik kendi bakış açısı dışında kalanların hiçbirine yaşama hakkı tanımayan Kürt hareketi, gelinen aşamada Dersim kimliği ve kültürünün yaşatılması için tutarlı bir tarih ve sınıf bilincine dayalı ciddi çalışmalar yapan kimi kurumları direkt hedef göstererek kadroları zan altında bırakacak ithamlarda bulunabilmektedir.

Yeri gelmişken *Dergi* olarak Dersimce bir kanalın açılmasına yönelik TRT'den böyle bir talepte bulunulmasını yanlış bulduğumuzu belirtmek isteriz. Dersim dilinde yayın yapan ve yayın politikalarını yine "Dersimlilerin" belirleyebildiği bir tek televizyon kanalı yokken devletten böyle bir istekte bulunmanın, Dersim halkını devletin kucağına oturtmak anlamı taşıyacağı açık ve nettir. Her ne kadar TRT 6'ın açılmasını "demokratik adım" olarak niteleyenler de olsa bu birilerinin devlet ajanı olduğunu göstermez. Ya da Kürt hareketini bölmek istediklerinin kanıtı olarak da görülemez.

Bu gibi belirlemelerin ve tespitlerin yayın hayatına henüz başlamış olan ve Dersimli üniversite gençliğinin tamamen kendi kültürüne, coğrafyasına, tarihine, diline ve kimliğine sahip çıkma kaygısını taşıyan *Kırmancıya Belege Dergisi* hakkında da söylendiğini biliyoruz ve duyuyoruz. Bunu önemli yerde duran bazı kurumların sözcülüğünü yapan insanların yapıyor olması ise ayrıca düşündürülen bir nokta. İnsanlar hakkında devletin ajanı, bölücü vb. deyimler kullanmak çok kolaydır. Ama dostlarımıza hatırlatmak isteriz ki bu deyimler size de yabancı olmasa gerek. Birileri de aynı ithamları hâlâ sizlere söylüyor.

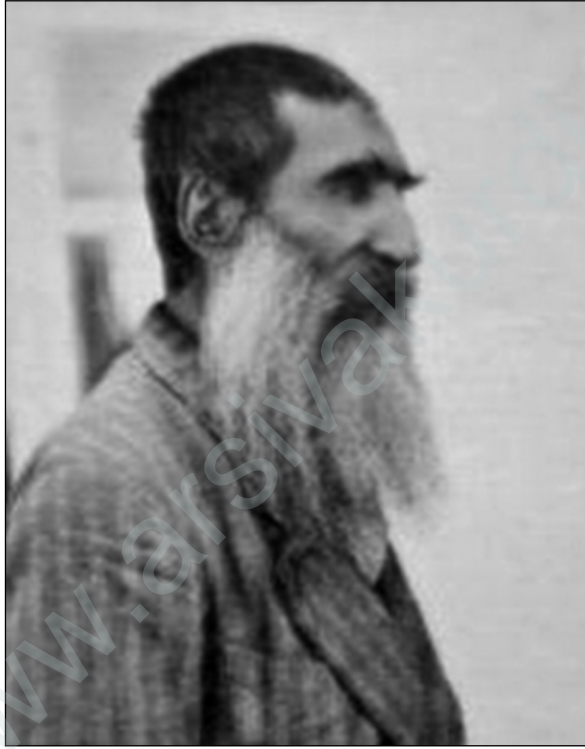
Dergi'mizin konumu ve arkasında durduğu ilke ve tezlerimiz bilimsel yönetime dayalı eleştirel katkılara elbette açıktır. Bunu birinci sayımızda da özellikle vurguladık.

Son bir aylık zaman diliminde Dersim'e ilişkin fazlasıyla gündem oluşmuşken, Dersim için mücadele ettiğini iddia eden güçler birbirleriyle didişmekte ve son derece hayatî sorunları-gelişmeleri görememektedir.

Dersim milletvekili Şerafettin Halis'in, Tunceli adının Dersim olarak değiştirilmesine ilişkin TBMM'ye vermiş olduğu kanun teklifi ne yazık ki büyük bir sessizlikle hepimiz tarafından izlendi. "Dersim edebiyatı" yapan birçok kesimin bu konuda ne kadar samimi olduğu da aslında açık bir biçimde ortaya çıkmış oldu. Hepsi bir tarafa Adalet Bakanı Şahin'in verilen kanun teklifine çok pişkin bir biçimde "Dersim adını kullanmak bölücülüktür" açıklamasına da Alibeyköy Tuncelililer Derneği dışında kimse tepki vermedi.

Kırmancıya Belekê Dergisi olarak tüm duyarlı, samimi, dürüst ve ilkeli dostlara çağrımızdır; Dersim'in tilsimini ve dağların anahtarını koruma mücadelesini birlikte yürütmeye var mısınız?

Kırmancıya Belekê Yayın Kurulu

Sey Rıza

Vengê Pelgu

HANGİ SEY RIZA?

Dersim için Sey Rıza'nın ne kadar önemli bir yerde durduğunu bilmeyen yoktur. Dersim tarihiyle ilgili çıkan hemen her yazı veya kitapta adından en çok söz edilen kişidir. Hepimiz eğer Dersim tarihinden bahsedeceksek mutlaka ondan söz eder ve hemen hepimiz onun bir sözünü belleğimizde taşırız. Sey Rıza'dan bu kadar bahsedilmesine sebebiyet veren birçok neden var elbette ancak biz bu nedenlerin neler olduğuna değinmeden ve Sey Rıza'nın gerçek kişiliği ve kimliğini tartışmadan önce, Dersim tarihiyle ilgili yayınlanmış belirli kitap ve yazıları Sey Rıza'yı ele alışları çerçevesinde incelemeye çalışacağız. Zira adından sürekli bahsedilen, sözleri dilden dile dolaşan, Dersim'in önderi kabul edilen Sey Rıza'yı ne yazık ki birçoğumuz bu kaynaklar aracılığıyla tanıyoruz ve adı geçen kaynakların her birinde farklı birer Sey Rıza karşımıza çıkarılıyor.

Genellikle asıl kimliğinden, tarihsel ve sosyal gerçekliğinden soyutlayarak Sey Rıza'yı tanımlayan, tarihsel kişiliklere yeni karakterler biçmede marifetli bu yazarların çoğu, belirli çevreler tarafından ön plana çıkartılıp önemsenen ve Dersim'le ilgili yazılan diğer birçok kitap ve yazıda da kaynak olarak gösterilen kişilerden oluşmaktadır.

İlk sayımızda Dersim'i kuşatan 3 temel resmî tarih anlayışından bahsetmiştik. Bunlardan Sey Rıza'yı en çok kitaplarına taşıyanlar Kürt resmî tarih yazarlarıdır. O nedenle bu yazıda doğal olarak en çok o cephedeki yazarlar işlenecek. Zaza resmî tarih ya-

zarlarından ise bu yazıda sadece Ebubekir Pamukçu'da Sey Rıza'yı ele alacağız. Son olarak, Türk resmî tarih yazarlarında Sey Rıza incelemesini de ileride yayınlayacağımız "Sanat ve Edebiyatta Dersim" başlıklı dosya konumuzda tartışacağız.

**Kürt Resmî Tarihinin Dersim Referansı veya
Hayalperver Bir Tarih Yazıcısı M. Nuri Dersimi'nin,
"Seyit Rıza'sı"**

Nuri Dersimi'nin *Kürdistan Tarihinde Dersim ve Hatıratım* kitaplarında Sey Rıza'yı ele alış biçimine başlamadan, Nuri Dersimi'nin kendisinin ve kitaplarının genel bir değerlendirmesini *Dergi'mizin* ilerleyen sayılarında Nuri Dersimi genel başlığı altında yayınlayacağımızı belirtelim.

Dersim tarihine ilişkin yazılı kaynakların yok denebilecek kadar az olduğunu daha önceki yazılarımızda dile getirmiştik. 20. yy.'ın ilk 40 yılının Dersim'ini yaşayan biri tarafından yazılan Nuri Dersimi kitapları, yazılı kaynak fukarası Dersim tarihi için paha biçilmez eserler olarak özellikle de Kürt resmî tarihçileri tarafından yoğun bir ilgiyle karşılandı.

Dönemin Dersim'inde yaşamış olup da anılarını kitaplaştırabilmiş kişiler olmadığı için Nuri Dersimi, dönemine ilişkin alabildiğine öznel ve çarpıtılmış, hayal ürünü bir tarih yazma fırsatı kendince yakalamış oldu. İstedığı gibi at koşturabildiği Dersim tarihindeki kişilikleri de kendi çıkarları doğrultusunda yeni baştan yarattı.

Ancak çok sonrasında yayınlanan kimi dergi ve kitaplarda -ki bu 90'larla birlikte başladı- dönemin tanığı insanlarla yapılan röportajlar, Nuri Dersimi'nin yazdığı tarihin hiç de gerçeğe örtüşmediğini kimi yönleriyle ortaya koyabildi. Nihayet 2007 yılında Kalan Yayıncılık tarafından basımı yapılan dönemin bir diğer tanığı Kârerli Mehmet Efendi'nin *Yazılmayan Tarih ve Anılarım* kitabı, ez-

beri bozdu ve toz kondurulmayan Nuri Dersimi hakkında hiç de alışık olmadığımız iddialarda bulundu. Yukarda da bahsettiğimiz gibi Nuri Dersimi ile ilgili ileriki sayılarımızda daha detaylı bir başlık açacağımız ve bu yazımızda sadece Sey Rıza'yı ele alış biçimiyle kitaplarını irdeleyeceğimiz için konuyu şimdilik burada kapatıyoruz.

Nuri Dersimi'nin Sey Rıza'sı en başta belirtmek gerekir ki, Kürdistan'ın bağımsızlığı mücadelesine yaşamını adanmış bir Kürt yurtseveridir. Öyle ki hayatının her alanında ve gittiği her yerde Kürtlük davası üzerine konuşan, yaşamını, Kürt ulusal perspektifiyle anlamlandıran biridir.

1. Dünya Savaşı'nda Dersim

(Sey Rıza Erzincan'a Neden Gitti?-Ermenilerle Sey Rıza Savaştı mı?)

N. Dersimi, Sey Rıza'nın 1918 yılında Erzincan'a Ermeniler'e karşı savaş için gittiğini iddia etmektedir ve bu durumu bile Kürtlüğe bağlamaktadır. "Bunlar, bir hafta zarfında Dersimden Erzincana imdat kuvvetleri yetişmediği takdirde umum Erzincan kürtlerinin ermeniler tarafından imha edilmek tehlikesine maruz bulduklarını Seit Rızaya tebliğ ederek, mumailehin milli duygularını heyecana getirdiler ve Seit Rıza aşiretiyle birlikte Erzincan üzerine harekete geçti. Seit rızanın bu hareketi yalnız kürtleri korumak maksadına münhasır bulunuyordu..." (M. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 118, Dilan Yn.) Sey Rıza'nın 1918 yılında Erzincan'dan Erzurum'a kadar olan bölgede Ermenilere karşı savaştığına yönelik N. Dersimi'yi kaynak olarak alan birkaç yazarın kitabı dışında hiçbir veri bulamadık. Zaten Ermenilerle olan ilişkisi babasından beri çok iyi olan Sey Rıza'nın onlara karşı canla başla hele de Kürtlük adına mücadele ediyor olması pek mantıklı görün-

memektedir. Halk anlatımlarına göre de Sey Rıza'nın Erzincan'a Ermenilere karşı değil Ruslara karşı savaşa gittiği söylenmektedir. Bu Sey Rıza'nın 1918 yılı değil de daha öncesinden Erzincan'a gitmiş olabileceği kanısını doğurmaktadır.

Kimi kaynaklarda ise Sey Rıza'nın Dersim'in bağımsızlığı için yine Dersim'in bir bölgesi olan Erzincan'ı koruma amaçlı oraya gittiği söylenmektedir. Ki ilerde bahsedeceğimiz üzere bu durumun doğru olma ihtimali daha yüksektir. Çünkü Dersimliler henüz o dönemde Ermenilerden de etkilenerak Dersim'in bağımsızlığı için mücadele etmeye başlamışlardır.

Dersimlilerin Ermenilere karşı değil ama bir kısım aşiretlerin Ruslara karşı savaştıkları doğrudur ve bu çatışmalar esnasında Rus tarafında yer alan Ermeni gruplar da vardır. Ancak Dersimlilerin ne için savaştıkları sorusunun cevabı önemli bir yerde durmaktadır. Verdikleri bu savaş iddia edildiği gibi Kürtlük adına değil, Dersim'in bağımsız yapısını korumaya yöneliktir. Ruslar, Dersim içlerine girmeye çalıştıkları andan itibaren Pülümür aşiretlerinin büyük direnişiyle karşılaşmıştır. Kısaca belirtmek gerekir ki, Kırmanciye (Dersim) topraklarına hangi dış güç girerse girsin Dersimliler bu güçlere karşı her dönem direnmişlerdir.

1. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra savaştan önce olduğu gibi savaş sırası ve sonrasında da Osmanlı-Dersim çatışmaları aralıksız devam etmiştir. Osmanlılar bir taraftan Dersimlileri kendi cephelerinden Ruslara karşı savaşa sokmaya çalışırken diğer taraftan da Dersim'e seferler düzenlemeyi eksik etmemişlerdir. O dönemin askeri yazışmalarından da anlaşıldığı kadarıyla Osmanlılar, Ruslardan çok Dersimlileri kendilerine tehlike olarak görmekteydiler.

Ruslar savaşta Osmanlılar karşısında zafer kazanarak Dersim sınırlarına geldikleri vakit hem Osmanlılar hem de Ruslar, Dersimlilerle görüşmelerde bulunmuşlardır. Zira Dersim her iki taraf için

de çok önemlidir. Dersimliler ise her iki tarafla ilişkilerini sürdürüp kendi ülkeleri Kırmanciye için en iyi seçimi yapmaya çalışıyorlardı. Fakat yine de Osmanlılardan çok Rus ve Ermenilere yakın oldukları birçok kaynak tarafından doğrulanmaktadır.

Savaşın sürdüğü bir dönemde, 1916 yılı içerisinde Rus güçlerin bilgisi dâhilinde merkezi Ovacık olmak üzere Kırmanc-Ermeni ittifakıyla bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin varlığı çok uzun sürmemiştir ve bizzat Cibranlı Halit Bey öncülüğündeki Kürt-Zaza Hamidiye Alayları tarafından Osmanlılar adına ortadan kaldırılmıştır. Kürt tarihçilerinin ulusal kahraman olarak ilan ettikleri Cibranlı Halit Bey'in Dersimlilere karşı giriştiği ilk eylem bu değildir. Hem Halit Bey'in hem de Dersimlilerin Kürt olduğu iddasından dolayı Ovacık hükümetine son verilmesi esnasında herhangi bir çatışmanın yaşanmadığından sevinçle bahseden Kürt yazarlar, öncesinde yine Halit Bey'in yapmış olduğu katliamları görmezden gelmeye çalışmaktadırlar. Hamidiye Alaylarının komutanlarından Cibranlı Halit'in Dersimli Kızılbaşlara ve Ermenilere yapmış olduğu katliamlar öylesine ağırdır ki sonrasında Dersim mebusu olacak olan Hasan Hayri, bu katliamlara daha fazla dayanamayıp ordundan istifa etmek istemiştir.

Şimdi, Ovacık'taki Kırmanc-Ermeni halklarının ittifakıyla kurulan hükümeti devirmekle görevlendirilmiş olan Cibranlı Halit'in, Ovacık'a girdiği sırada herhangi bir çatışmanın yaşanmamasını Dersimlilerin de Kürt olmasına bağlayan yazarlara sormak lâzım, yine Cibranlı Halit'in Pülümür'de yapmış olduğu katliamlara ne diyorlar acaba? Yoksa Dersimliler 1916'da Kürttü de ondan birkaç yıl önce Kürt değiller miydi?

N. Dersimi, yine Ermenilerin Kürtlere yaptığı "mezalimleri" ve Sey Rıza'nın bu mezalime verdiği tepkiyi diğer kitabında dile getiriyor. "Seyit Rıza bana aynen şu vakayı anlatmıştı: "Erzincan'dan itibaren felakete maruz kalmakta olan Kürtleri Ermeni mezalimin-

den kurtarmağa başlayarak... ..Gayet büyük ve ahşaptan mamul bir binanın içerisinde binlerce erkek, kadın, kız çoluk-çocuğun mezkur binaya doldurularak müthiş bir surette ateşler ve canhıraş bir tarzda ateş dumanları içerisinde yatmakta olduğunu... ..binlerce felaketzede insanların Kürt olduklarını ve hiç olmazsa insan olduklarını görerek ve bilerek hüngür hüngür ağlamaktan kendimi zapt edemedim” demişti.” (M. Nuri Dersimi, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, s. 5, 52, Özge Yn.) Dikkat edilirse N. Dersimi, geçmişte yaşanmış konuşmaları ses kayıt cihazıyla kaydetmiş gibi noktası virgülüyle tam olarak yazıyor. Ancak ilerde bahsedeceğimiz gibi konuşmaları ayrıntısıyla hatırlayan yazar, önemli olayların yaşandığı kimi tarihleri “unutarak” yanlış veriyor. Bu küçük ayrıntı bile Dersimi’nin hayal ürünü bir tarih yazımı içerisinde olduğunu gösterir niteliktedir.

N. Dersimi, Sey Rıza’yı kullanarak, yazdığı tarihin inandırıcılığını kuvvetlendirmek istiyor. Kendisinin söylemek istediği cümleleri Sey Rıza’ya kurdurtarak yazdıklarının, tarihi gerçeklikler olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Burada kısaca değinmekte fayda var; Kürt resmî tarih anlayışının emireri N. Dersimi tertemiz, hatasız bir Kürt tarihi oluşturmak, Ermeni katliamında Kürt aşiretlerin oynadığı büyük rolü örtbas etmek için daha doğrusu Kürtlere leke sürülmesini engellemek uğruna Ermenilerin de Kürtlere çok büyük katliamlar yaptığını anlatmaya çalışıyor. “Kürtlerin Ermenilere karşı göstermiş oldukları iyilik dolu hizmetlerine mukabil Ermenilerin Kürtlere karşı reva gördükleri mezalimden bahsedelim.” (M. Nuri Dersimi, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, s. 49, Özge Yn.) Kitapta buna benzer birçok ifade kullanılıyor hatta birçok çelişkili söylemleri de mevcut.

Kitaplarında yer alan, Kürtlerin Ermenilere karşı göstermiş olduğu iyilik örneklerinin çok büyük bir bölümünü yine Kürt olarak tanıtmaya çalıştığı Dersimlilerin icraatları oluşturmaktadır. “Mese-

lâ. Dersimlilerin 1915 senesinde sayısı 36.000 olduğu söylenen Ermeni'yi ölümden kurtarıp bir evlat muamelesiyle Dersim'de muhafaza etmiş oldukları... .. Türk hükümetinin bütün ısrarlarına rağmen Dersimliler Ermeniler'i asla teslim etmeyerek muhafaza etmişler ve 1917 senesinde mezkur Ermeniler'i Sovyet hükümetine teslim etmişlerdi." (age. s. 46) N. Dersimi, 1917'de 2 yıl boyunca korudukları Ermenileri sağ salim Sovyetlere teslim ettiğini söylediği Dersimlilerin birdenbire hemen bir yıl sonrasında onlara karşı Sey Rıza öncülüğünde savaş başlattığını ileri sürüyor. Bunun nedeni olarak da yukarda alıntısını yaptığımız üzere Sey Rıza'daki Kürt millî duygularının kabarmasını gösteriyor.

Rusya'da 1917 yılında yaşanan Sovyet Devrimi'nden sonra Rus askerleri bir bir cepheleri bırakarak geri çekilmişlerdir. 1917 yılının sonunda Erzincan ve Erzurum bölgesinde bir tek Rus askerine rastlanmaz. Rus askerlerinin çekilmesinden sonra bölgede kimi Ermeni grupların kaldığı doğrudur fakat bunların orda yaşayan halklara bahsedildiği gibi zulmedecek, katliamlardan geçirebilecek güçlerinin olmadığı bilinen bir gerçektir. Yaşanmış kimi münferit olaylar vardır, fakat Ermenilerin yoğun bir biçimde Kürtlere veya Türklerle zulmettiği iddiası doğru değildir. Hele hele ilişkilerinin çok iyi olduğu Dersimli Kırmanc'lara karşı bu tarz eylemlere giriştiklerini söylemek çok büyük bir çarpıtmadır.

Dikkat edilirse Ermenilerin mezalim yaptığını söyleyen kişi veya çevreler resmî tarih yazıcılarından başkası değildir. Resmî tarihin başına ister Türk ister Kürt koyun fark etmez. Ermenilerin katledilmesinde asıl rol sahibi olan Türk yönetimi ve Kürt gruplarıdır. Ancak bu geçmişi örtmek uğruna kimi resmî tarih yazıcıları, tarihlerini temize çıkartmak ve yapmış olduklarına da haklı gerekçeler bulmak adına bu tarz söylemler ortalığa saçmaktan geri durmamaktadırlar.

Bir yanda Ermenileri katleden Kürtler, diğer yanda Ermenileri kurtaran Dersimliler, öte taraftan Kürt resmî tarihinin emrettiği gibi Kürt tarihini apak gösterme kaygısı ve Dersimlilerin de Kürt olduğu zorlama teorisini ispatlama çabası. İşte bu 4 ana faktör N. Dersimi'ye çelişkili olaylar, tarihler vb. kullandırmaya itiyor. Kürtlerin Ermenilere yardım ettiğini göstermek için, Dersimlilerden örnek veriyor ama ardından Kürtlerin Ermenileri katlettiği gerçekliğini örtemediği için buna geçerli bir neden arıyor ve Ermenilerin de Kürtlere mezalim uyguladığı dâhiyane fikrini ortaya atıyor. İşte tam da bu noktada Dersimlilerin önderi Sey Rıza'nın Kürt millî aşkıyla yanıp tutuştuğu safsatasını Dersimlileri Kürt olarak göstermede bulunamaz bir fırsat bilip Sey Rıza'yı "Kürtlere mezalimler uygulayan" Ermenilerin üstüne yolluyor.

Sey Rıza, Erzincan'a gitmiştir. 1916'da Ovacık'ta kurulan yukarıda bahsettiğimiz hükümet adına ve Dersim'in bağımsızlığı için görüşmelerde bulunmak amacıyla Erzincan'da bulunduğu söylenmektedir. Rusların Dersimlilerin bağımsızlığını tanıyacağını söylemesi nedeniyle o dönem Dersimliler, Rus ve Ermenilerle çok yoğun bir görüşme trafiği içerisindeydi. Hatta aynı dönem içerisinde Ruslarla ilişkisi bulunan Aliyê Gaxi, onlardan aldığı teminatlarla Dersim'in bir çok bölgesindeki Osmanlı güçlerini kovmuş kendi bağımsızlığını ilan etmek için çabalamıştır. Fakat özellikle Palu bölgesinden gönüllü Zaza birlikleriyle bağımsız Dersim kuvvetlerine çok kalabalık bir güçle saldıran Osmanlılar, ancak direnişi durdurabilmişlerdir.

Belirttiğimiz gibi Dersimliler, 1. Dünya Savaşı sırasında kendi çıkarları için ele geçen fırsatları değerlendirmeye azami gayret göstermişlerdir. Ruslar henüz geri çekilmeden önce Ermeni ve Ruslarla kendi bağımsızlıklarını tanımalarını kaydıyla anlaşmalar yapmışlar ve Osmanlılara karşı kullanmak için birçok silah temin etmişlerdir. Bu dönemde Hozat aşiretleri Hozat'ı basarak hükümet görev-

lilerini oradan göndermişlerdir. Sonrasında Rusların savaştan çekilmesiyle birlikte yapılan anlaşmalar da ortadan kalktığı için bu sefer Dersimliler, Osmanlılardan aynı güvenceleri alarak (Dersim'in bağımsızlığıyla ilgili) aynı Hozat aşiretleri Osmanlı'nın yanında yer alacağını belirtmek için Hozat'a gitmişler ve bu sayede yine birçok silah Osmanlıdan temin edebilmişlerdir.

Bu dönem zarfında Kürtlerde bile böyle bir düşünce gelişmemişken Sey Rıza'nın Kürdistan'ın bağımsızlığı mücadelesi için çaba sarf ettiğini söylemek tarihi ters yüz etmektir.

Sey Rıza Adına Gönderilen Mektuplar ve Tarihsel Gerçeklikler

N. Dersimi, kitaplarında Sey Rıza'nın sürekli Ankara'ya mektuplar gönderip telgraflar çektiğinden ve bu telgraf ve mektupların, Kürdistan'ın bağımsızlığını isteyen ve Kürtlerin temel haklarının tanınmasını talep eden içerikte olduğunu bildirmektedir. Öncelikle Sey Rıza'nın tarihsel duruşu ve tarihi olaylarda verdiği tepki ve kararları incelemek gerekiyor. Gerçekten bir bütün Kürdistan'ın bağımsızlığı mı, yoksa Kırmanciye'nin yani Dersim'in yüzyıllardır gelen yarı bağımsız-özerk yapısını korumak için mi mücadele veriyor?

1937'ye kadar olan Dersim tarihini incelersek eğer, Sey Rıza ve Dersimlilerin, Dersim'in herhangi bir bölgesine yapılan saldırılarda genellikle ortak hareket ettiğini, aşiretler arasında varsa bir husumet saldırı sırasında bu anlaşmazlıkları bir tarafa bırakıp birbirlerine kenetlendiklerini devletin raporları da dâhil olmak üzere tüm kaynaklar söylemektedir.

Koçgiri direnişi ve sonrasında yaşanan katliam sırasında Sey Rıza ve iç Dersimli aşiretlerin Koçgiri'ye verdikleri destek türkülerine bile konu olmuştur. Kışın ortasında Munzurlar'ı aşırıp Kırmanciye'nin bir başka bölgesine yardıma giden Dersimliler aynı durumu

ne Şeyh Said isyanında ne de diğer Kürt isyanlarında göstermişlerdir. Göstermelerini beklemek de zaten ham hayal olurdu zira başta Sey Rıza olmak üzere diğer Dersimliler vatan olarak Kürdistan'ı değil Kırmanciye olarak adlandırdıkları Dersim'i bilmişlerdir. Kıvılcım Viyale arkadaşın ilk sayımızdaki "Resmî Tarihler Kuşatmasında Dersim" başlıklı yazısında bu konuya ilişkin yeterince açıklama yapmıştır.

Her ne kadar N. Dersimi, Sey Rıza'nın Ankara'ya yolladığı mektuplarda Kürt ve Kürdistan vurgusunu yaptığını söylese de kitaplarının birçok yerinde Dersimli önderlerin, Dersim'in mevcut yarı bağımsız-özerk durumunu devam ettirmek için mücadele ettiği gerçekliğini söylemek zorunda kalmıştır.

Kaldı ki Sey Rıza ve Dersim aşiretleri adına Ankara ve Avrupa'ya gönderilmiş olan mektup vb. materyalleri Sey Rıza ve diğer Dersim ileri gelenlerinin kaleme almadığı yine N. Dersimi'nin itirafıyla ortaya çıkmaktadır. "Alişan Bey'in cezalandırılmasını önlemek maksadı ile Ankara hükümetine, Mustafa Kemal Paşa'ya ve Türk Millet Meclisi'ne, Dersim aşiretleri namına telgraflar ve mazbatalar yazmağa ve göndermeye başladım. Seyit Rıza bana "imza benim, fakat umum Dersim namına sana selahiyat veriyorum. Her ne suretle yazarsanız, yazınız" demekte olduğundan çok etkili telgraflar, mazbatalar yazmağı kendime bir görev bildim." (age. s. 112) Bir kere bu alıntıdan da çok açık bir biçimde anlaşılıyor ki N. Dersimi Ankara'ya Dersim adına gönderilmiş olan bir çok belgeyi kendi görüşleri doğrultusunda yani Kürt ve Kürdistan tanımlamalarıyla süsleyerek göndermiştir. Ve bahsettiği Sey Rıza ile olan konuşması da hayal mahsulüdür. Zira Sey Rıza özellikle Dersim'in tamamı hakkında bir karar verme yetkisini kendisinde hiç bir dönem bulmamıştır.

"...böylece hapisneden kurtulan Nuri... Burada Alişir'le birleşerek Dersim ağaları adına ve onların malumatı dışında Ankara

hükümeti, ihtilaf devletleri ve Lozan'a yazılar yazıp, Kürtlere muhtariyet tanınması konusunda teller çektikleri duyulur. Çevre insanların tepkisiyle karşılaşınca Ovacık'ta tutunamayarak Hozat'a gelir. Bu tepki Hozat'ta da yankılanmaya başlayınca orayı da terk edip Pilvenk aşireti reisi Süleyman Kösoğlu'na sığınır." (Kârerli Mehmet Efendi, *Yazılmayan Tarih ve Anılarım*, s. 334, Kalan Yn.) 1887 doğumlu dönemin tanığı bir insanın anlatıları, N. Dersimi'nin gerçekliğini ortaya koyuyor. Yukarıda verdiğimiz alıntılar N. Dersimi'nin Sey Rıza'nın Ankara'ya telgraf çektiğine yönelik söylemlerinin gerçeği yansıtmadığını ve bahsettiği bu telgrafları bizzat kendisinin gönderdiğini net gösteriyor.

İşte Ankara'ya N. Dersimi'nin yapmış olduğu ancak Sey Rıza adını kullandığı bu müracatlardan biri de Şeyh Said İsyanı sonrasındaki sürece tekabül etmektedir. "Şeyh Sait hadisesi dolayısıyla merhametsizce tatbik edilen ölüm cezalarını durdurmak için, Seit Rıza tarafından Ankaraya yapılan müracaatlar hiç bir fayda temin etmemiş..." (*Kürdistan Tarihinde Dersim*, M. Nuri Dersimi, s. 190, Dilan Yn.) Tarihi kaynaklar çok açık bir biçimde göstermektedir ki Şeyh Said isyanı sırasında ve sonrasında Dersimliler isyana herhangi bir destek sunmamıştır. Şeyh Şerif, Dersim mebusu Hasan Hayri aracılığıyla her ne kadar Dersim ile ilişki kurmaya çalışmışsa da bunda başarılı olamamıştır. Aslında Dersimlilerin bu tepkisi şaşırılması gereken bir durum da değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Dersimliler kendi ülkeleri saydıkları Dersim (Kırmanciye) dışında zaten hiçbir dönem savaşmamışlardır. Bunun tam tersini düşünmek aslında çok büyük bir yanılğı olurdu.

Dersimlilerin ve başta da Sey Rıza'nın, Şeyh Said isyanına destek vermemesindeki temel sebebi, Şeyh Said isyanına katılmış biri olan Hasan Hişyar Serdî bakın nasıl dile getiriyor; "Harput cephesinin son anda Seyit Rıza ile görüşme girişimleri de sonuçsuz kalmış ve Dersim güçlerinin Sivas hattını denetleme konusundaki

planları da tutmamıştı. Çünkü Seyit Rıza, Dersim mıntıkası dışındaki bölgelerde savaşa iştirak etmeye niyeti yoktu.” (*Görüş ve Anıları*, Hasan Hişyar Serdî, s. 221, Med Yn.) Gerçekten de olması gerektiği gibi Sey Rıza'nın Dersim dışında savaflara girmeye niyeti yoktu çünkü Sey Rıza ve Dersimliler için kendi ülkeleri dışındaki diğer tüm ülkeler ne anlam ifade ediyorduysa Kürdistan da o anlamdan daha fazlasını ifade etmemekteydi. Kürt tarihçilerin, anlamak istemediği ve düğümlendikleri nokta tam da burası oluyor. Dersimliyi Zaza ve buna bağlı olarak Kürt, Dersimi de Kürdistan'ın bir parçası olarak gördükleri için Dersim'in Kürt-Zaza isyanlarına destek vermemesini anlayamıyor veya anlamak istemiyorlar.

Hasan Hişyar Serdî, Sey Rıza'nın isyana iştirak etmemesini o kadar dert edinmiş olmalı ki, ona iftira atmayı da kendine görev bilmiş. “Ne zaman ki Şeyh Said ve 48 kişilik merkez komitesi Diyarbekîr mıntikasında ayrıldıklarında Seyit Rıza bir heyet ile birlikte Diyarbekîr'a giderek Türk faşistlerini başarılarından dolayı kutladı.” (age. s. 222) Tarihi bilen bilir. Sey Rıza'nın bırakın Diyarbakır'a devlet yetkililerini kutlamaya gitmesini, yanı başındaki Hozat'a gelen devlet görevlilerinin davetlerinin çoğuna bile katılmaz. Hatta bu konu o kadar bilinen yaygın bir durumdur ki bakın devletin kalemşorlarından Naşit Hakkı Uluğ ne diyor; “O öyle her valinin, her kumandanın ayağına kolay kolay gitmez. Bir mutasarrıf, bir vali geldi mi, diğer aşiret ağaları sürülerle önüne akarken Seyit' ten haber çıkmaz, bu Dersim'e yayılır. Seyit Rıza yeni bir vesileden istifade etmiştir.” (Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, s. 40, Kalan Yn.) Sey Rıza, zaten bu karakterinden ötürü Dersimlilerden saygı görür. Dersim'in yüzyılları bulan direniş ruhunun dönemindeki temsilcilerinden ve o ruha halel getirmeden yaşatanlardan biri ve en önemlilerindendir. Basit bir iki cümleyle onun devlet görevlilerine tebrik amaçlı ta Diyarbakırlara gittiğini herhangi bir kanıt göstermeden söylemek işte Dersim'in bu ruhunu tanıyamamak-

tan da öte, yüzyılları bulan bir emeğin ürünü bu direniş ruhunu bir çırpıda yok saymak anlamına gelmektedir.

Mahabad'tan Sey Rıza'nın Konağına

Kürdistan Bayrağını N. Dersimi mi Işınladı?

“Ve Ağdat konağında Tujik Dağı karşısında, tarafımızdan ter-tiplenen “Kırmızı, yeşil, beyaz renkli Kürdistan bayrağı” da dalga-lanıyordu” (*Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, M. Nuri Dersimi, s. 114, Özge Yn.) Kürdistan bayrağının tarihte ilk kullanımı Ağrı İsyanı sırasında olmuştur ve o bayrak, gökkuşağı-nın renklerinden esinlenilerek sarı, kırmızı, yeşil renklerin birleşti-rilmesiyle oluşturulmuştur. N. Dersimi'nin kitabında bahsettiği, üzerinde kırmızı, yeşil, beyaz renklerin olduğu ve günümüzde de Kürtlerin kullandığı Kürdistan bayrağı ise ilk kez 1946 yılında İran sınırları içersinde kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti tarafından kullanılmıştır. Bu bayrağın henüz 1920'lerde Dersim'in iç bölgele-rinde kullanılıyor olduğunu düşünmek abesle iştigaldir. Dönemin tanığı, Ağdat'ı da Sey Rıza'nın diğer konaklarını da görmüş olan Dersimli yaşlılarla yapılmış olan hiçbir konuşmada veya röportaj-da bu bayraktan bahsedenle karşılaşmadık ki böyle bir bayrak Ağ-dat'ta asılı olsaydı herkes bunu bilir ve anlatılırdı. Açık bir biçimde görünüyor ki, N. Dersimi'nin bu söylemi, Kırmancıye'yi Kürdis-tan'ın bir parçası olarak göstermenin nafîle ve bir o kadar da temel-siz çabasından başka bir şey değildir.

N. Dersimi'nin Elazığ ve Suriye'ye Gidişi

N. Dersimi, yapmış olduğu birçok pratiğin sebeplerini kitapla-rını okuduğunuzda göreceğiniz gibi Sey Rıza'nın kendisini yönlendirmesine bağlamaktadır. İşte evliliğinden tutun da Elazığ'a yerleşmesine yurtdışına çıkmasından tutun da bahsettiğimiz gibi An-

kara'ya Dersim adına telgraflar çekmesine kadar. Aslında bu pratiklerin birçoğu tamamen kendi istemine ve şartların zorunluluğuna bağlıdır.

Kendi kitabında yazdığı üzere N. Dersimi, 1926 yılında Sey Rıza'nın uygun görmesi nedeniyle Elazığ'a yerleşmeye karar verdiğini iddia etmektedir. Ancak Kârerli Mehmet Efendi'nin kitabından yukarıda yapmış olduğumuz alıntıda ise bu durumun farklı olduğunu yani N. Dersimi'nin Dersim'i kimi nedenlerden dolayı terk etmek zorunda kaldığını öğreniyoruz ve halk anlatımları da Mehmet Efendi'yi doğrulamaktadır. Halk anlatımlarında M. Nuri Dersimi'yi diğer dosyamızda işleyeceğiz.

1926 yılından itibaren Elazığ'da yaşamaya başlayan ve Dersim ile anlattıklarının aksine pek bir münasebeti kalmayan N. Dersimi, yurt dışına çıkma teklifini de yine Sey Rıza'dan 1936 yılı içerisinde aldığını belirtmektedir. Ancak N. Dersim'i bu konuda da birbiriyle çelişen açıklamalarda bulunuyor. *Kürdistan Tarihinde Dersim* adlı kitabında yurtdışına çıkma tavsiyesini, Elazığ'a Abdullah Alpdoğan'la görüşmeye gelen Sey Rıza'dan bizzat aldığını belirtirken (age. s. 269); *Hatıratım*'da yurtdışına çıkmasını söyleyenin Sey Rıza değil de onun tarafından gönderilen hususi adamının olduğunu belirtiyor. (age. s. 184)

N. Dersimi, Suriye'ye geçiş tarihini 11 Eylül 1937 Salı olarak vermektedir. Fakat burada tarihlerde bir çelişki var. 11 Eylül 1937, Salı gününe değil Cumartesi gününe denk gelmektedir. Bunun yanı sıra daha önemli bir tarihi çelişki var. 1. sayımızda "Sey Rıza Kimdi?" başlıklı yazımızda bahsettiğimiz İngiltere'ye "Dersim Generali Seyit Rıza" imzasıyla gönderilmiş olan mektup, 30 Temmuz 1937 tarihlidir. Fransızca kaleme alınmış olan mektubun, Suriye'den gönderildiği hatırlayacağınız üzere bizzat İngiliz kaynaklar tarafından açıklanmıştı. N. Dersimi, olayları çarpıttığı gibi tarihleri de yanlış veriyor. Mektubun İngiltere'ye gönderiliş tarihinden de

anlaşıyor ki N. Dersimi, Suriye'ye 30 Temmuz 1937 tarihinden önce çıkmıştır.

Sey Rıza'nın İdam Tarihi ve Son Sözleri

Sey Rıza'nın idam tarihi oldukça tartışmalı bir konudur. Yazının ilerleyen bölümlerinde bu konuya ayrıntılı bir biçimde değineceğimiz için sadece N. Dersimi'nin Sey Rıza'ların idam tarihi olarak 18 Kasım 1937 gününü verdiğini belirtmekle yetinelim.

Gelelim Sey Rıza'nın son sözleri mevzusuna. N. Dersimi, hiçbir kaynak göstermeden Sey Rıza'nın söylediği sözleri kelimesi kelimesine yazmaktadır. "İdam olunurken Seit Rıza yüksek sesle '75 yaşındayım, şehit oluyorum, Kürdistan şehitlerine karışıyorum. Dersim mağlup oluyor, fakat kürtlük ve Kürdistan yaşıyacaktır, kürt genci intikam alacaktır, kahrolsun zalimler! kahrolsun kahbe ve yalançılar!' sözlerini Zaza diliyle söylemiş ve bu emsalsiz kürt kahramanı fütürsüz ölümü karşılamıştır. Bu arslanın yavrusu Resik Hüseyin dahi babasına dönerek: 'Baba, kürt milleti sağ olsun!' demiştir." (M. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 290, Dilan Yn.) Dediğimiz gibi N. Dersimi ayrıntılı bir biçimde verdiği son sözlerin kaynağını belirtmiyor. Zaten vermesi de beklenemez. Bugüne kadar Sey Rıza'nın son sözlerini bilebileceğimiz tek bir kaynak vardı o da İhsan Sabri Çağlayangil'in her ne kadar çoğu bölümünü maniple ederek ve gizleyerek anlatsa da yazmış olduğu anılarıdır. Onun dışında Sey Rıza'nın şuan ki verilerimizle idam sehпасına giderken neler söylediğini bilmemiz imkânsızdır, çünkü diğer tanıkların hiçbiri bu konuda herhangi bir veri ortaya sunmamıştır. Tüm bunların bilinmesine rağmen yıllardır N. Dersimi tarafından aktarılan bu sözlerin gerçek olduğu kabul edilerek enstitülerin yayınladığı kitaplarda dahi bu şekliyle yayınlanmış olması vahim bir durumdur.

N. Dersimi'nin Yolunda İlerleyenlerin "Kürt Seyit Rıza'sı"

Bu başlık altında irdeleyeceğimiz yazarların birçoğu N. Dersimi'nin 1950'lerde yarattığı Sey Rıza karakterini sorgulamadan, farksız biçimde günümüze taşıyan tarih yazıcılarından oluşmaktadır. Aynı ideolojik temelden beslenen bu yazarların N. Dersimi'den daha sıkı resmî tarih anlayışına sarıldıklarını belirtebiliriz. 1950'lerde Suriye'de yazılmış bir kitabı 1990'larda ve günümüzde hâlâ herhangi bir sorgulama sürecinden geçirilmeden olduğu gibi referans almak, yazılanları eleştiri süzgecinden geçirilmeden, o dönemin koşullarına, sosyal yapısına uygunluğunu araştırmadan, yorumsuz bir biçimde doğru kabul etmek, gerçek tarihçilerin yapacağı bir iş değildir.

Bahsettiğimiz bu yazarların tamamı 1. Dünya Savaşı ile 38 Katliamı arasındaki Dersim tarihini aktarırken temel kaynak olarak N. Dersimi kitaplarını göstermektedirler. Bunu yaparken de yukarıda bahsettiğimiz gibi herhangi bir eleştiri süzgecinden geçirilmeden, olduğu gibi kendi kitaplarında yazmaktadırlar. Aslında Dersim'i Kürdistan'ın bir parçası ve Dersimliyi de Kürt göstermek isteyen yazarlar için N. Dersimi bulunamaz bir fırsat niteliğindedir. Bu yazarların yazdıkları tüm kitaplarda asıl amaç, Dersim'i Kürt gösterme çabasından başka bir şey değildir. Öyle ki özellikle romanlarında Dersimli köylülerin, şimdiki Kürt aydınlarının dahi söyleyemediği, kuramadığı cümleleri 1930'lu yıllarda kurdurup, politik, tarihi konuşmalar yaptırılmaktadır. Bu roman yazarlarının başında ise Haydar Işık ve Munzur Çem gelmektedir. Munzur Çem'in 3 ciltlik *Gülümse Ey Dersim* ve Haydar Işık'ın *Dersim Terteleşi* adlı romanlarını "Sanat ve Edebiyatta Dersim" başlığında tetkik edeceğiz.

N. Dersimi'yi referans alıp Dersim üzerine yazanların başında Faik Bulut gelmektedir. *Dersim Raporları* adlı kitabında devlet görevlilerinin yazdığı raporlar dışında kalan bölümlerde daha çok N. Dersimi'nin yazdıklarından yola çıkarak belirlemeler yapmıştır.

Dersim'i Kürt ve direnişlerini Kürt İsyancıları olarak gören Bulut, buna bağlı olarak Sey Rıza'yı da Kürt önderi olarak göstermektedir. N. Dersimi'yi referans alan her yazar gibi o da N. Dersimi'nin kitaplarında yazılanları sorgulamadan doğru kabul etmiştir. Bunun yanı sıra Sey Rıza'nın emirberi olarak F. Doğan isminde bir Dersimli ile yapılan röportajı kitabında yayınlamıştır. "Baba Kürtlük davasına gönül vermiş bir ağaydı. Dersim'in bütün aşiretleri arasında "Kürtlük davası"nda geniş çaplı iş gören, propaganda yapan, birlik sağlamaya çalışan tek kişiydi." (Faik Bulut, *Dersim Raporları*, s. 184, Yön Yn.) Burada çok önemli bir noktaya değinmekte fayda var. Kürt resmi tarih yazıcıları, Dersimcede Dersim için kullanılan Kırmancıye tanımını ve Dersim'deki Kızılbaş Şıx Hesenü-Desimu aşiret konfederasyonlarına ait insanları belirtmek için kullanılan Kırmanc tanımını kendi perspektiflerine uygun, anti-bilimsel bir yaklaşımla çok rahat bir biçimde Kürdistan ve Kürt'e çevirebilmektedirler. Yukarda alıntısını yaptığımız röportajın aslı olan Dersimce (Kırmancki) halini okuduğumuz zaman bahsedilen Kürtlüğün Kırmancıye'den dönüştürüldüğünü çok rahat bir biçimde görebiliriz.

Bunu en açık şekilde Berhem Yayınlarının bastığı *Dersim Türküleri* adlı kitapta görebiliyoruz. Dersim halk şarkılarında geçen Kırmanc ve Kırmancıye kelimelerinin yanına yıldız işareti koyarak dipnottaki açıklamada Kırmanc=Kürt, Kırmancıye=Kürdistan diyebilecek kadar kavramların içeriğini değiştirme yöntemini pişkince yapmaktadırlar. Bunu yaparken de herhangi bir tarihsel açıklama yapma gereği dahi duymamaktadırlar. Dersimliler'in Kırmancıye olarak tanımladıkları bölge Kırmanc yani Kızılbaş Dersimlilerin yaşadığı bölge dışında kalan hiçbir yeri kapsamaz. Durum bu kadar açık ve net iken Kırmancıye'nin Hakkari'den Süleymaniye'ye Mardin'den Qamışlo'ya kadar olan tüm Kürt bölgelerini tarif ettiği aymazlığını açık bir biçimde yapabiliyorlar.

Yine bu konuda en “başarılı” kişilerden biri de Munzur Çem’dir. Her kitabında olmakla birlikte *Tanıkların Diliyle Dersim 38’de* daha aleni bu durumu görebilmekteyiz. Kitabın tamamı, Dersimli yaşlılarla yapılmış röportajlardan oluşmaktadır. Ve bu röportajların hepsi de kendisinin de belirttiği gibi Kırmancki’den Türkçe’ye çevrilerek yayınlanmıştır. Kendi dillerinde ifade ederken Kırmanc dedikleri yerleri büyük bir maharetle Kürt olarak değiştirmekte hiçbir sakınca görmeyen Çem, böylelikle tarihi gerçeklikleri örtebileceğini düşünüyor. Genel anlamıyla Munzur Çem de Dersim tarihini anlatırken diğer Kürt resmî tarihçileri gibi kendine dayanak olarak N. Dersimi’yi seçmektedir. Böyle olunca da Munzur Çem’de de Sey Rıza, Kürdistan mücadelesinin bir neferi olmaktan öteye gidemiyor. “Ancak Batı Dersim’de durum farklıydı. Orada direniş büyük ölçüde sevinçle karşılandı. Sey Rıza, haber alır almaz silahlı bir başkaldırı için hazırlığa başladı.” (Munzur Çem, *Munzur Dergisi*, Sayı: 23/24, s. 7) Yukarıda bahsettik. Bizzat Şeyh Said İsyanı’na katılmış Serdî’den alıntı yaptık. Dersim’in Şeyh Said Ayaklanması’na herhangi bir destek sunmadığı belgelerle de ortadadır. Bunu hem o dönemin askeri yazışmalarından hem halk anlatımlarından hem de isyana katılanların kendi aralarındaki yazışmalardan da açık bir biçimde görebilmekteyiz. Munzur Çem de bunları çok iyi biliyor fakat buna rağmen Sey Rıza’nın ve Batı Dersim’in isyanı büyük bir sevinçle karşıladığını söylemesi, bahsettiğimiz kaygılardan başka bir anlam ifade etmemektedir.

Dersim Direnişleri adlı kitabın yazarı M. Kalman, birçok belgeyi, gazete kupürünü vb. materyalleri kitabında bir araya getirip özellikle 37-38’e ilişkin dönemine göre iyi bir çalışma yapmış olmasına rağmen o da N. Dersim’i referanslı resmî tarih yazıcılığından kendisini kurtaramadığı için aynı Sey Rıza onda da karşımıza çıkmaktadır. En azından M. Kalman, diğer resmî tarihçilerden farklı olarak, N. Dersimi’nin vermiş olduğu 18 Kasım idam tarihini, tet-

kikten geçirerek 15 Kasım olarak değiştirebilmiştir. Fakat Sey Rıza'nın son sözlerini Suriye'de yaşayan N. Dersimi'nin daha iyi bileceğini dūřünebilecek ve onun bu konuda yazdıklarını doğru olarak kabul edecek kadar da N. Dersimi'ye yani resmî tarihe bağlıdır. Bunun dışında N. Dersim'i Sey Rıza için ne diyorsa aşağı yukarı M. Kalman da kitabında aynılarını söylemektedir.

Son dönemde bahsettiğimiz bu kervana yani Kürt resmî tarih cephesine katılan yazarların başında ise Doęan Munzuroęlu gelmektedir. Ona göre Sey Rıza, belli bir döneme kadar aşiretler arası çatışmalarda taraf olan ve Kürt ulusal bakış açısı olmayan biriydi. Fakat Arser (Aliřer) ve N. Dersimi ile ilişkiye geçtikten sonra dūřüncelerinde bir değişim olduğunu Kürt ulusal dūřüncesiyle donandığını ifade etmektedir. "... fakat dūřüncesini değiştirmede en büyük etki Aliřer'e ve Baytar Nuri'ye aittir. Kürt ulusal mücadelesi gibi kavramlarla bu iki insan aracılığıyla tanışmıştır. Arser (Aliřer), Koçkiri İsyanı'ndan sonra Dersim'e gelmiş, yaklaşık 15 yıl kalmıştır. Baytar Nuri sık sık Seyit Rıza'nın evine gelmekte ve aylarca kalmaktadır. Seyit Rıza'nın bu dönemde aşiret çıkarını aşıp Dersim'i hatta tüm Kürt bölgelerini içine alan düşler kurduğunu söylemeliyiz. Yörede anlatılanlar da 30'lu yıllardan sonra S. Rıza'nın değiştiğine dairdir." (Doęan Munzuroęlu, *Munzur Dergisi*, Sayı:16, s. 35,36) Őimdi Munzuroęlu'na birkaç soru sormak gerekiyor. 1- Sey Rıza'nın bahsettiği dönem içerisinde tüm Kürt bölgelerini içine alan düşler kurduğunu neye dayanarak söylüyor? 2- Yörede anlatılan hangi örnek, Sey Rıza'nın Kürt ulusal bakış açısına sahip olduğunu gösteren değişimler yaşadığını ortaya koymaktadır? Ne yazık ki Munzuroęlu yazısında bunları ortaya koymamış. Yeri gelmişken belirtelim; N. Dersimi ve Arser'in Kürt ulusal dūřünceleriyle Kürt Teali Cemiyeti aracılığıyla tanıştıkları söylenegelen bir durumdur. Fakat N. Dersimi'nin anlattığı kadarıyla yoğun bir ilişkilerinin olup olmadığını bilemiyoruz. Zira elimizde bu yönlü net

bilgiler yok. Ayrıca Arser, Kürt cemiyetleriyle olan münasebeti kadar Ermeni gruplarla da ilişkiler kuran biridir. Dersim’de olduğu süre içerisinde ise Arser, hem yaptıklarından hem de yazdığı şiirlerden de çok açık görünmektedir ki Kürt ulusal birliği için değil Dersim’in birliği için mücadele etmiş bir Dersim yurtseveridir. Kürt cemiyetleriyle olan ilişkisi ise Ermeni gruplarla olan ilişkisinden ileri değildir. Arser ve yoldaşı Zarife’nin kimlikleri ve mücadelelerinin amaçları başlı başına işlenmesi gereken bir konudur. Düşünün ki Arser’in yazdığı birçok şiir bir iki kalem oynatmasıyla “düzenlenmekte” ve Kürdistan kelimesi sanki o şiirlerde mevcutmuş gibi gösterilmektedir. Bu konu da ilerde bu *Dergi* sayfalarında işlenecektir.

Dönelim Munzuroğlu’nun iddialarına. Değindiğimiz gibi Arser Dersim’de bulunduğu süreçte Kürt ulusal birliğinden değil Dersim’in birliğinden bahsetmiş ve yoldaşı Zarife ile bu amaç için mücadele etmişlerdir. O nedenle de Dersimliler tarafından saygı ve sevgi görmüşlerdir. Ancak aynı şeyi N. Dersimi için söyleyemiyoruz. Halkın N. Dersimi’yi çok sevmediği ve önemsemediği bilinen bir gerçektir. 1926 yılından itibaren Elazığ’da ikamet eden Dersimi’nin kitaplarında bahsettiği gibi Sey Rıza ve Dersim ile de çok ilişkisi kalmıyor.

Sey Rıza 1920’lerde nasıl düşünüyorduysa 1930’larda da aynı düşünceye sahipti. 1916’da Ermenilerle Ovacıkta kurdukları Hükümet sırasında da, 1921 Dersim’in Koçgiri bölgesinde yaşanan direnişte de, 1925 Şeyh Said İsyan sırasında da, 1937 Dersim Direnişi döneminde de hep aynı Sey Rıza idi. Dersim’in bütünlüğünü ve bağımsızlığını sürdürme yolunda mücadele eden bir kişiydi.

“Dersim’de birçok aşiret lideri, S. Rıza’yı örgütlediği için Arser’e kızgındır. Aşiret çıkarı yerine Dersim ve Kürt çıkarı gözettiği için kızgındır.” (age.) Munzuroğlu, Arser’in yaşamını iç Dersim’de Sey Rıza ile birlikte geçirdiği süreçte, Kürt ulusal çıkarını gözettiği-

ne dair bir tek örnek verebilir mi? Veremez çünkü böyle bir durum söz konusu değil. Arser genellikle Dersim Kızılbaş ögelerle süslü, Dersim birliğini savunan şiirler yazmakta ve Dersim'in birliğini savunan konuşmalar yapmaktadır. Bu şiirleri Arser konusunu ilerde açtığımızda bolca örneklendirebiliriz. Ancak Arser'in Kürt birliğini dile getiren bir tek şiirini görebilmek mümkün mü? Kürt ulusal bakış açısına sahip birinin bu konuya ilişkin bir tek şiiri olmaz mı? Ayrıca yazının başlarında belirttik, Dersim 1937 Direnişi'ne kadar her ne kadar aşiret çatışmaları yoğun olsa da dışarıdan gelen saldırılara karşı aşiretler birlik sağlayıp, Dersim'in bütünlüğü için savaşıyorlardı. Aslında, 1937 yılında o güne kadar alışılmış olan birliğin sağlanamamasının Dersim'in düşmesinde çok büyük etkisinin olduğunu herkes kabul etmektedir. Buradan hareket edecek olursak Arser'in yapmaya çalıştığı Dersim birliği aşiretlerin pek de yabancı olduğu bir durum değildir. Her dış saldırı da Dersimlilerde bir ritüel haline gelmiş bu anlayıştan dolayı aşiretler neden Arser'e kızgın olsunlar ki?

Hayalperverlikte N. Dersimi'yi Aratmayan

Kahraman Aytaç ve Ahmet Kahraman'ın "Seid Rıza'sı"

Bu başlık altında irdelenmesi gereken bir kitap daha var ki diğerlerinden daha farklı olarak yeni "tarihsel gerçeklikler" ortaya atmaktadır. Ahmet Kahraman'ın *Kürt İsyancıları* adlı kitabı bu cephe içerisinde geline son aşamadır. Zira N. Dersimi'yi referans almanın yanı sıra Dersim'i Kürt olarak gösterme çabasında dudak uçuklatan tarihsel aktarımlarla doldurulmuş bir kitaptır.

Şimdi Kahraman'dan uzun bir alıntı yapmak durumundayız çünkü yazdıkları hem çelişkili hem de iddialı olaylar. "Şeyh Said, 1924 yazında, Dersim'e uzanıyor, efsanevi lider Seid Rıza'yla da buluşuyordu... ...Şeyh Said, Dersim'i ziyaret etmek istediğini,

Şeyh Şerif'e bildirmiş, gerekli ortamın hazırlanması için Bertal'ı, Çarekanlı Mustafa Paşa'ya gönderiyordu. Mustafa Paşa, Dersim'in varlıklı ve en etkin liderlerinden biriydi. Pülümür'ün Ağuyasini köyünde oturuyordu. Abdülhamit, Kürt aşiret birlikleri de denilen Hamidiye Alayları'nı kurarken, Alevi Kürtleri gözardı etmesine rağmen, onu gözetmiş... ..Mustafa Paşa, Şeyh Said'in ziyaret isteğini Seid Rıza'ya iletiyor ve istek olumlu karşılanıyordu. Dersim kaynaklarına göre, Şeyh Said, kırk kadar atıyla Dersim'e gelmiş, büyük saygı görmüş, Kürt geleneklerine uygun yol boylarında karşılanmıştı. Şeyh'i karşılayanlar arasında Seid Rıza da vardı. Karşılaşma anında, atlarından inip kucaklaşıyorlardı. Aynı idealler uğruna, farklı tarihlerde asılarak idam edilen iki liderin bu ilk ve son karşılaşmasıydı. Bertal'ın anlatımına göre, toplantı, Dersim'in önde gelen bütün liderlerinin de katılımıyla, Ağuyasini yaylasında, Mustafa Paşa'nın çadırında gerçekleşiyordu... ..Kahraman Aytaç, Seid Rıza'nın, amcası ile yakın arkadaşları Baytar Nuri ve Alişer beyleri yanına alarak toplantıya katıldığını söylüyordu. Kahraman Aytaç, babasından dinlediklerine dayanarak, toplantıyı anlatırken, Alevilik, Sünnilik, nedeniyle daha başında soğukluk yaşandığını, işbirliği ve dayanışma havasının dağıldığını belirtiyordu." (Ahmet Kahraman, *Kürt İsyancıları*, s. 77, 78, Evrensel Yn.) Şeyh Said'in Dersim'e geldiğini, Şeyh Said isyanına katılanlar, Dersimli yaşlılar ve N. Dersimi de dâhil olmak üzere kimse doğrulamamaktadır. Kitaptaki anlatımda toplantıya katılanlar arasında N. Dersimi de vardır fakat N. Dersimi hiçbir kitabında böyle bir toplantıdan veya Şeyh Said'in Dersim'e geldiğinden söz etmemektedir. Özellikle Dersimlileri Kürt göstermeye çalışan bir yazar için böyle bir durum anlatılması gereken bir olaydır.

Anlaşılan o ki N. Dersimi'ninkinden daha büyük hayal gücü olan insanlar bulunmaktadır. Kitapta bahsedilen Çarekanlı Mustafa Bey, Dersim'in direniş cephesinde hiçbir dönem yer almamış bi-

ridir. Kaldı ki Abdülhamiti'in Hamidiye Alaylarını kurarken Dersim'den Kızılbaş birini gözettiğini ilk defa duyuyoruz. Eğer Dersim'den bir Kızılbaş o dönemde Kızılbaşlara katliamlar yapan Hamidiye Alaylarıyla ilişkili olsa idi buna en büyük tepkiyi Sey Rıza verirdi. Ama kitapta Kahraman, Mustafa Bey'i Dersim'in ileri geleceğini Sey Rıza'nın yakın dostu ve saygı duyulan biri olarak ifade etmiş.

Şeyh Said isyanı boyunca isyancıların Dersim ile ilişki ağı sadece Hasan Hayri üzerindedir. Ve bu ilişki de birkaç telgrafla sınırlı olup Batı Dersim ile bulunmaktadır. Doğu Dersimlilerin ise bırakın kendi bölgelerinde toplantı düzenlenmesini sağlamayı, kendilerine sürekli saldırılarda bulunan Zazalara destek vermeye niyetleri hiç olmamıştır.

Zaten anlatımda birçok çelişki söz konusu. Şeyh Said'i yollarda sevinç içerisinde karşılayan Dersimliler, henüz toplantı başlamadan Şeyh Said ve yanındakilere karşı inanç meselesi nedeniyle soğukluk yaşıyorlar. Şimdi bunu nasıl açıklamalı? Dersimlilerin o dönemde gelenleri yollarda karşılama gibi bir adetlerinin olduğunu bilmiyorduk ki böyle bir durumun bir başka örneği ile de karşılaşmadık. Madem Dersimliler Şeyh Said Sünni diye soğukluğu başta yaşıyorlarsa sevinç içerisinde yollarda onu karşılayıp kucaklaşmaları neden?

“Ailesi (Sey Rıza'nın ailesinden bahsediyor) Venk Kilisesi, Keşiş Kalesi ya da Keşiş Kilisesi de denilen ve eski çağlardan beri, hem Hıristiyan, hem de Müslümanlarca kutsal sayılan emanetlerin bulunduğu topraklara sahiplik ediyordu. Keşiş Kilisesi, İslâmiyet'ten önce, Zerdüş zamanından beri kutsal sayılan tavaf merkeziydi... ..İki din ve İslâmın bütün mezheplerince kutsal sayılan toprakları ziyarete gelenler, konaklayıp kurbanlar kesiyor...” (age. s. 254) Ahmet Kahraman'ın Vank Kilsesi'nin Zerdüş inancından beri kutsal bir bölge olduğunu nerden bildiğini biz bilemiyoruz ve

böyle bir kaynağa da rastlamadık. Keşke bu kaynağı kendisi açıklasaydı da biz de öğrenmiş olurduk.

Kilise'nin Ermeni kilisesi olduğunu o bölgede yaşayan herkes bilmektedir. Kahraman'ın kilisenin hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için kutsal olduğuna dair ilk belirlemesini Dersimli Kızılbaşları da İslâm içinde gördüğünü düşünerek, o bakış açısına göre doğru kabul ettik zira Dersimli Kızılbaşlarla Ermenilerin birçok kutsal yer ortaklıkları vardır. Sonrasında bu kilisenin İslâm'ın tüm mezheplerince kutsal sayıldığını belirtmesi kendisinin Dersim tarihinden ve inancından bihaber olduğunu göstermiştir. Hangi Müslüman Vank Kilisesi'ni kutsal sayıyor bunu açıklamamış Kahraman. Dersim tarihini gözlemlemiş olan ve bilen her kesim Hıristiyanların yani Ermenilerin Dersim'e rahat girip çıktığını belirtirken Müslümanların bu rahatlığa hiçbir zaman sahip olmadığını söylemektedirler. Zaten bir Müslüman'ın da o dönemde Dersim içlerine bırakın gelmeyi orda bir kilisenin varlığından bile haberdar olması düşünülemez. Ayrıca hiçbir Müslüman kendi bölgesinde bulunan kiliseleri bile kutsal sayarak konaklayıp kurban da kesmezken, kendileri için tehlikeli bir bölgeye sırf kilise ziyareti için gitmeleri düşünülemez. Hem bu durum kendi inançlarına da aykırıdır.

Ahmet kahraman'a göre Sey Rıza'nın 5 tane erkek çocuğu vardır. "Seid Rıza'nın Elé'den ikisi kız ve Hıdır, Şeyh Hasan, Baba, Bıra İbrahim ile Reşik Hüseyin adında beşi erkek, yedi çocuğu oldu." (age. s. 255) Tüm kaynaklar Sey Rıza'nın 3 tane erkek çocuğunun olduğunu, bunların isimlerini de Şıx Hesên, Bra İbrahim (Baba), Resik Usen olarak ifade eder. Kahraman, Bra İbrahim'in yanı sıra Baba ismini de vermektedir ancak ikisi aynı kişidir. Hıdır olarak bilinen bir oğlunun olduğunu hiçbir kaynak doğrulamamaktadır.

Kahraman'a göre Cibranlı Halit, Dersimlilere baskı yapmamış onları korumuştur. Kahraman ya tarihi bilmiyor veya bilinçli bir şekilde Cibranlı Halit'i temize çıkarmaya çalışıyor. Yoksa Cibranlı

Halit'in Pülümür başta olmak üzere Dersimli Kızılbaş ve Ermenilere yapmış olduğu katliamları görmezden gelmesinin başka bir açıklaması olamaz. Kuruluş amacı Kızılbaşlar ve Gregoryenlere baskı ve katliam yapmak olan Hamidiye Alayları'nın başkomutanlarından birinin, onları koruduğunu söylemek en hafif söylemle bilinçsizlik olarak tarif edilebilir.

Kahraman, Aytaç'tan yaptığı alıntıda Sey Rıza ve Dersimlilerin Erzincan'a Ermenilerin üstüne yürüdükleri esnada Rus ordularının Karakoçan bölgesinde olduğunu söylemektedir. Ayrıca Erzincan'ın 1918 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildiğini belirtiyor. Burada bir terslik var. 1918 yılında Anadolu topraklarında Rus ordusundan eser yoktur. Bunu Türk resmî tarihçileri de dâhil herkes yazmaktadır. O nedenle o dönemde Karakoçan'dan Erzincan'daki Ermeni gruplara yardım edebilecek bir Rus gücünün olduğu doğru değildir. Dersimliler Ruslara karşı savaşmıştır fakat bahsettiğimiz gibi 1918 yılında değil, henüz Sovyet Devrimi gerçekleşmeden önce özellikle Pülümür bölgesinde çatışmalar yaşanmıştır. Ruslar çekildikten sonra Sey Rıza öncülüğünde 1918 yılında Ermenilere karşı savaşıldığına yönelik ise elde herhangi bir veri yoktur. Sey Rıza'nın tekrar Ermenilerle olan sıcak ilişkisinden bahsetmeye gerek yok sanırım.

Şimdi Sey Rıza'nın Generallik rütbesi meselesini tartışmaya açmak amacıyla okuyucuların affına sığınarak Kahraman'dan uzun bir alıntı daha yapmak istiyoruz. "Kara Kazım (Kazım Karabekir) Seid Rıza'nın vatana üstün hizmetlerini devlet adına kutlamak, takdir ve teşekkürlerini sunmak üzere yanına koşuyor, hararetle kucaklıyor, şükranlarını sunuyordu. Bununla da kalmıyor, 'Sultan Halife Hazretler'nin buyruğunu yerine getirdiğini söyleyerek, memlekete hizmetlerinin karşılığında, lütfen kabul buyurması ricaısıyla, önüne bir üniforma koyuyordu. Bu bir general üniformasıydı. Kazandığı zafer, memlekete sunduğu hizmetle bunu hak etmiş-

ti. Sultanlık onu, 'Dersim Generali' unvanıyla ödüllendirmişti. Karabekir, Seid'in üniforma giymesine bizzat yardım ediyor, apoletlerini kendi elleriyle düzelttikten sonra, yakasına bir de, 'memlekette üstün hizmetlerinin nişanesi' olarak madalya takıyordu. Seid artık, apoletli, nişanlı bir Paşa'ydı... Verilen bu rütbe, giydirilen üniforma ve göğsüne takılan madalyadan habersiz olanlar, onun 1937'de, kırım ve kan sesi arasında bazı Avrupa devletlerine 'general' unvanıyla yazdığı mektupları yadırgayacak, 'kendi kendine unvanlar veren hafif biri' diye küçümseyeceklerdi. Oysa, kendi uydurması değildi generallik rütbesi. Madalya ile onaylanmış 'Dersim Generali' unvanı Osmanlılar tarafından ona verilmişti." (age. s. 266) Sey Rıza'ya o dönem verildiği iddia edilen madalya, üniforma, apolet vb. sonraki süreçte kimse tarafından görülümüş değil. Sey Rıza'nın Ruslara karşı savaştığı söyleniyor fakat onun bir general üniformasını giydiğine yönelik bir bilgiyle de karşılaşmadık.

Sey Rıza, Osmanlı'nın kendine bahşettiği rütbeyi sahiplenecek ve bunu da gönderdiği mektuplarda kullanacak biri olsaydı emin olun ilk mecliste mebus olma teklifini de tereddütsüz kabul ederdi. Yurtdışına gönderilen mektuplardaki General rütbesini kullanan kişi değindiğimiz gibi N. Dersimi'dir ancak onun da Osmanlıya bağlı bir general sıfatını değil Dersim'in bağımsız Generali anlamında kullandığı yazdıklarına bakıldığı zaman açık bir biçimde görülecektir.

Kahraman, Sey Rıza'nın Abdullah Alpdoğan'a gönderdiği bir telgrafın içeriğini ve yine mahkemede yaptığı savunmasının bir bölümünü kelimesi kelimesine kaynak göstermeden yazıyor. Ve iki bölümde söylenen ve yazılanlar, Sey Rıza'nın direnişçi kimliğini yok sayarak, Dersimlilerin ekmeklerinin peşinde olan insanlar gibi göstermekten de geri durmuyor. Aslında bu sadece Kahraman ve Aytaç'ın yapmaya çalıştığı bir durum değil. Birçok yerde Sey Rıza'nın gerçekte "masum", direnmeye hiç niyeti olmayan kimi dala-

vere ve oyunlarla direnişin içine çekilmiş olup, gelişmelerden bihaber yaşlı biri olarak gösterilmeye çalışılıyor.

Ebubekir Pamukçu'nun "Zaza Seyit Rıza'sı"

Kürt resmî tarihçiler Sey Rıza'yı Kürt lideri olarak göstermeye çalışır da Zaza resmî tarihçileri onu Zaza lider olarak tanıtamazlar mı? Ne eksikleri var? Hatta fazlaları var çünkü Zazalarla Sey Rıza'nın dilleri "aynı"? Yukarda uzun uzadıya alıntılar yaparak N. Dersimi'nin başlatmış olup günümüz yazarlarının devam ettirdiği Sey Rıza Kürttü ve Kürt ulusal mücadelesini veriyordu zorlama iddiasına karşı, Zaza resmî tarihçiler cenahından Ebubekir Pamukçu, aynı mantaliteyle Sey Rıza, Zaza ulusal mücadelesi veriyordu ve Zazaydı çılgınlığını ortalığa yaymıştır.

"Hozat olayı, Cumhuriyet'ten sonra Zazaistan'da Mustafa Kemal'in Türkçülük politikasına karşı ilk büyük Zaza tepkisidir... ..Bize göre bu böyledir, Ankara'ya göre de olayın değerlendirilmesi aynı yöndedir. Ankara'ya göre olay sıradan bir ulusal vaka olmaktan çok... ..zazaların bir karşı koymasıydı..." (Ebubekir Pamukçu, *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri*, s. 109, Yön Yn.) Pamukçu, Kürt tarihçiler gibi Dersimlilerin ve Sey Rıza'nın kendi ülkeleri olan Kırmanciye (Dersim) için vermiş oldukları mücadeleleri bir çırpıda Zazaistan için yapıldığını söyleyebilmektedir. Hem de onlardan daha geri davranarak. Bahsettiği Hozat olayı, M. Kemal'in Hasan Hayri yerine Feridun Fikri'yi Dersim Mebusu olarak ataması sonucu, buna itiraz eden Sey Rıza'nın büyük bir güçle Hozat'ı basmasıdır. Tarihin hiçbir döneminde kendine Zaza dememiş olan ve Zazalarla aralarında sürekli çatışmaların yaşandığı bir halka ve onun önderine Zaza diyebilmek ve gerçekleştirilen direnişlere de Zazaların tepkisi veya karşı koymasıydı demek farklı niyetlerden kaynaklanmaktadır.

Tarihte Kürdistan denen bir bölge varken Zazaistan denen bir bölgeye rastlanmamaktadır. Hele de Dersim'in ve Zazaların yaşadığı Palu, Siverek vb. bölgeleri içine alan ortak bir vatandan bahsedilebilir mi? Pamukçu her ne kadar kendi kitabında gizlemeye çalışsa da Dersimlilerle en çok savaşan ve onlara karşı her Osmanlı seferinde gönüllü birlikler kuranlar Zazalardır. Kürtler Arser ve N. Dersimi'yi örnek göstererek Kürt hareketi ile Dersim'i bağdaştırabiliyor ancak Pamukçu'nun böyle bir şansı da yok. Tarihte zaten Zazalar kendilerini Kürtlerden ayrı görmemiş, onlarla iç içe yaşamış oldukları için bağımsız bir Zaza hareketinden de bahsetmek mümkün olmamıştır.

“Fakat Seyit Rıza önderliği ve Batı Dersim aşiretlerinin bu çağrılara itibar etmez; hatta tam tersine, Seyit Rıza, ayaklanmacılara destek vermek düşüncesiyle kuzeyde ayaklanma hazırlıkları içine girer. ...Şu var ki, Seyit Rıza, bu aşiret kavgalarında kendisi de bir taraf olmakla beraber, Zaza davasına olan inancıyla -ki Şeyh Said Zaza ayaklanmasındaki tavrı da bunu doğruluyor-, aşiretlerin aralarındaki geçimsizlikleri terk ederek birleşmelerini yüreктen isteyen ve bu yolda büyük çaba sarf eden bir önderdi.” (age. s. 110,111) Şeyh Said İsyanı'nda Dersim'in ve Sey Rıza'nın tavrına hiç girmeden Kürt, Zaza resmî tarihçilerinin Dersim'i Kürt veya Zaza göstermek için Şeyh Said İsyanı'nda nasıl ortaklaştıklarını

Metin Aktaş'ın “Büyük Bir Toprak Ağası ve Aptal Seyit Rıza'sı”

Dersim, Sey Rıza, 37-38 üzerine Barbaros Baykara'lardan Naşit Hakkı Uluğ'lara kadar devlet kalemşorlarının yapmış oldukları çarpıtmaları, yalan yanlış bilgileri okumaya alışkınız. Fakat bizim cenahtan bir dergide, yine bizim cenahın bir yazarı olarak kabul ettiğimiz bir insanın, o döneme ilişkin Baykara'lardan daha büyük çarpıtma ve yalan bilgi aktarımları bizi gerçekten üzmüştür.

Sosyalist Mezopotamya dergisinin Ağustos 2006 tarihli 17. sayısında Metin Aktaş imzalı “Seyit Rıza ile Gekilê Mentî” başlıklı yazı hem yanlış tespitler hem de yalan bilgilerle dolup taşıyor. Metin Aktaş, günün politik gelişmelerine kendi bakış açısıyla eleştiri getirmek uğruna Dersim tarihini çarpıtıyor, Dersim ve Dersimli için önemli yerde duran tarihsel kişilikleri, kendi politik görüşlerinin doğruluğunu göstermek amacıyla çok rahat bir biçimde kullanıyor.

Metin Aktaş, Dersim’de yapmış olduğu araştırmalar neticesinde kendisini etkileyen birçok öyküye ulaştığını söyleyerek bunlardan birini anlatmaya koyuluyor. Hemen başlarken yapmış olduğu şu tespite bakalım; “1938 Dersim Kürt İsyanı’nın önderi, büyük bir toprak ağası ve önemli dini bir şahsiyet olan Seyit Rıza ile yoksul bir değirmenci olan Gekilê Mentî arasında yaşanan olaydır.” (*Sosyalist Mezopotamya*, Sayı: 17, s. 46) 37-38 yıllarında Dersim’de yaşanan olayların, neden bir Kürt isyanı olmadığını yeterince açıkladık. O dönemde yaşanan bir isyan olmadığı, bir direniş olduğu gerçeği de yine bilinen bir gerçektir. Son olarak da 1938 yılının direnişin (Aktaş’ın deyimiyle isyan) değil katliamların yaşandığı yıl olduğunu belirterek, yukarıdaki alıntıda çarpıtmanın yapıldığı asıl noktaya gelelim. Sey Rıza, büyük bir toprak ağası olarak tanımlanmış. Metin Aktaş’ın bunu hangi verilere dayanarak söylediğini bilemiyoruz ama bildiğimiz bir konu var ki Dersim’de büyük toprak ağalığının oluşmasını sağlayabilecek derecede üretim yapılabilecek büyük toprak arazilerinin olmadığıdır. Bugüne kadar yapılmış röportajlardan Sey Rıza’yı anlatan hiçbir Dersimlinin onun topraklarda çalışan marabalarının, işçilerinin olduğunu söylememiştir. Tam aksine kendi bahçesiyle, kendi bostanının ekimiyle bizzat kendisinin ilgilendiği söylenenler, anlatılanlar arasındadır.

“Seyit Rıza, Dersim’de otoritesi tartışılmayan, ağzından çıkan her sözün kutsal bir emir sayıldığı bir insandır. Bütün Dersim halkının sözlerine, kararlarına uyduğu Seyit Rıza’nın...” (age. s. 46) Sey Rıza, Dersim’de sevilen, saygı gören biridir fakat bu Dersim’in tamamının onun kararlarına uyduğu şeklinde algılanamaz. Eğer öyle olsaydı Dersim direnişine belli birkaç aşiret değil tüm Dersim katılırdı. Aktaş’ın Sey Rıza’yı zalim bir toprak ağası gibi göstermesinin sebebi nedir tam olarak algılamış değiliz. Dersim halkının Sey Rıza’yı sevmesi, onun gazabından korktukları için değil, dürüstlüğünden, saygınlığından ve onurlu duruşundan ötürüdür.

Aktaş, yazının devamında, Dersimli yüzlerce insan tarafından teyit ettirip doğrulattığını iddia ettiği bir hikayeyi yazıyor. Hikayeyi ana hatlarıyla anlatmaya çalışalım; Gekile Mentî adında bir köylü, Sey Rıza’nın devlet güçlerine karşı isyan etmesinin yanlış olduğunu söyleyen biridir. Bunun sebebi olarak da ordunun güçlü Dersimlilerin zayıf olmasını gösterir. O nedenle de Sey Rıza’nın isyan etmesinin tüm Dersimlileri katliama sürüklediğini söyler ve Sey Rıza’nın Dersim’i yok oluşa götürdüğünden yakınır. Sey Rıza da onu dinlemeyip isyan eder ve isyan ettiği için de Dersimliler katliamlara maruz kalır. Sonrasında da Sey Rıza Gekile Mentî’yi dinlemediği için çok pişman olur.

Aktaş’ın yazdığı hikayenin Sey Rıza ve Gekilê Mentî arasında yaşanan diyalogundan birkaç bölüm alalım;

“...Seyit rıza... değirmenden içeri girer girmez, undan bir adama dönmüş ufak-tefek bir insan olan Gekilê Mentî’ye “Sen ne hakla benim sözlerimi, kararlarımı eleştirirsin!” diye bağırır. “Senin kararların sadece seni ve aileni ilgilendirseydi senin gibi aptal bir insanı eleştirmeye değer bulmazdım. Ama sen benim, çocuklarımla, dostlarımla, tüm Dersim halkının yaşamını etkileyen kararlar verdiğin için seni eleştirme hakkımı kendimde buluyorum.” der Gekilê Mentî gayet sakin bir şekilde.” (age. s. 46)

“...”Neden?” diye bağırarak Gekilê Mentî'nin konuşmasını keser Seyit Rıza. “Çünkü sen başta kaybedeceğine bildiğin bir savaşa aileni, halkını sürüklüyorsun. Bundan daha büyük aptallık olmaz. Hadi kendine acımıyorsun, ailene, halkına da mı acımıyorsun?” “Biz haklıyız! Haklı davamız için benim ailemin canı feda olsun!” der ve devletin halka yaptığı zalimane uygulamaları bir bir saymaya başlar Seyit Rıza.” (age. s. 47)

Bir de buna yakın bir olayın Emir Ali Yağan'ın Hesene Aliye Rosto'nun anlatımlarından yola çıkarak yazdıklarından bir alıntı yapalım:

“Çatışmanın sonrasında Ağdat'a doğru, yoluna devam eden Seyit Rıza'nın yoluna Qasımoğlu dedikleri 'beyazdonlu' bir Dersimli çıkar: 'Rıza, Rıza!.. senin kurtuluşun yok! Bu gidişle sen başını yiyeceksin, bizimkini de birlikte!' Bu sataşmaya karşılık Seyit Rıza, hayli içerlemiş, nemli gözleriyle şu yanıtı verir: 'Varsın sizin muradınız olsun kardeşim! Dersim'de taşa değen taş, varsın benden bilinsin. Bilsem ki, onlar benim kellemi alarak sizin yakanızdan düşerler, hemen şimdi gidip vereyim kellemi onu isteyenlere. Ama korkum odur ki, bugün bizim yarın sizin sıranızdır. Adım gibi biliyorum ki, onlar bizim başımızı aldıktan sonra, zürriyetimizi kesip biçmeye doymayacaklar!’”

Şimdi yaptığımız iki alıntının değerlendirmesini yapalım. Metin Aktaş'a göre Sey Rıza ve Dersim 37 direnişini başlatan diğer liderler, ortada herhangi bir şey yok iken kendi kendilerine isyan etmişlerdir ve isyan etmelerinden ötürü de devlet güçleri Dersim'e girip katliamlar yapmıştır. Aktaş'ın yazısının tamamını okuduğunuzda devletin yapmış olduğu katliamların ve sürgünlerin sebebinin, Sey Rıza'ların gerçekleştirmiş oldukları direniş olduğunu düşünöyorsunuz. Oysa bilinen bir gerçek ve yaşanan olaylar var ki Dersim'de direnişe katılmamış olan aşiretler acımasız bir şekilde katliamlara uğramış, Rayber Qop gibi işbirlikçi, devletin Dersim'e

girmesine yardımcı olmuş bir insan bile yine devlet tarafından öldürülmüştür.

Sey Rıza'nın direnmesinin aptallık olduğunu düşünen Aktaş, Sey Rıza'nın Erzincan'a teslim olmaya gitmeden önce de direniş göstermesinden dolayı pişman olduğunu yazmaktadır. Elazığ cezaevindeki son günlerine şahit olmuş insanların anlatımları da, Sey Rıza'nın idam sehпасına yürüyerek kendi infazını kendisinin gerçekleştirmesi ve o esnada söyledikleri de Aktaş'ın söylemlerini yalanlıyor.

Emir Ali Yağan'ın yazısından aktardığımız alıntı ise Sey Rıza'nın görüşlerinden haberdar olan herkes tarafından teyit edilen bir anlatıdır. Gerçekten de Sey Rıza, daha direniş başlamadan önce devletin bu sefer Dersim'i tamamen ortadan kaldırmak istediğinin farkındadır. O nedenle direnmekten başka çare olmadığını görmüş ve yaşamının son anına kadar o bilinçle hareket etmiştir.

"Bizim Seyit Rıza'larımız çoktur, ama bir tek Gekilê Mentî'miz olmadı." (age. s. 48) Aktaş'tan bir inci daha. Anlattığı hikayedeki Gekilê Mentî karakteri gerçekten Dersim 37'de yok muydu? Mentî karakteri neyi temsil ediyor? Neyi savunuyor? Dersim'e giren devlet güçlerine direnmemeyi. Peki o dönem Dersimlilerin güçsüz, devletin güçlü olmasından dolayı direnilmemesi gerektiğini söyleyenler yok muydu? Aslında Dersim'de Gekilê Mentî'lerin çokluğundan ve Sey Rıza'ların az olmasından kaynaklı direniş yenilgiye uğradı ve halk onca katliama maruz kaldı. Birkaç aşiretin belli kesimleri dışında o dönem Dersim'inin tamamını Gekilê Mentîler oluşturuyordu diyebiliriz. Peki Gekilê Mentî gibi düşünen Dersimlilere ne oldu? Sey Rıza'lardan farklı bir sonla karşılaştılar mı? Hayır! İşte aynı sonucu yaşayan Dersimliler Sey Rıza olamadıkları, yani direnmedikleri için asıl pişmanlığı Sey Rıza'lar değil, Gekilê Mentî'ler yaşamıştır. Bunu nerden mi biliyoruz? Dersim halk şarkılarını inceleyen herkes o dönem direniş destek vermeyenlerin piş-

manlıklarını anlattıkları ağıtlarla karşılaşacaklardır. Ancak bir tek Sey Rıza'ların direnişini yeren halk şarkısıyla karşılaşmazsınız.

Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için hemen direniş sonrasında yazılmış bir ağıttan bir bölüm aktaralım:

De wayi wayi	Ah vay vay
Keko bavo wayi	Kardeşim, babam vay
Bra Xıdır vano	Kardeşiniz Xıdır diyor ki
Korake mare ame	Körlük geldi bize
Me ç'ekê xo berdi	Silahlarımızı götürüp
Teslim kerdi dayi	Teslim edip verdik
Vano o surede	Diyor ki o zaman
Têde jiar o diyari	Bütün ziyaretler ve diyarlar
Mara herediyayi	Bizden küstüler

Yukarıdaki ağıt, direnmeyip devlete silah teslim edenleri, Dersim inancında en önemli yere sahip olan ziyaretlerin, onlara küsmesiyle cezalandırıyor. Dersim halk şarkıları incelenirse bu gibi ağıtlarla, direnişe destek vermeyip, liderleri öldürenlerin lanetlenmesiyle dolu olduğunu göreceklerdir.

"*Acı Fırat Asi Fırat*"ın yazarı, değerli Metin Aktaş'ın güncel politik görüşlerini ortaya koymak için Sey Rıza'yı kullanarak yanlış bilgiler sunması kendisine yakışmamıştır.

Dersim Yurtseveri Sey Rıza

İ. Sabri Çağlayangil'in Çelişkili Açıklamaları

Sey Rıza'ların İdam Tarihi

Sey Rıza'ların idamını gerçekleştirmek için özel olarak Elazığ'a gönderilmiş olan İ. Sabri Çağlayangil, Sey Rıza'nın son sözleri ve

idam tarihleri hakkında bilgi edinebileceğimiz tek kaynak. Fakat ne yazık ki İ. Sabri Çağlayangil aynı zamanda geçmişini, anılarını gizlemekle, asıl olayları farklı anlatmakla da meşhur bir isim. Şimdi tarih vermeden anlattığı o geceye gidelim ve iki farklı kaynaktan ne gibi çelişkili açıklamalar yapmış onlardan yola çıkarak çeşitli çıkarımlar yapmaya çalışalım.

O geceyi anlattığı ilk kaynak kendi *Anılarım* adlı kitabı. Kitaptaki hukuk dışı gerçekleştirilen olaylar bugüne kadar yeterince işlendiği için tekrardan o konuya girmeyeceğiz. Bizim asıl anlamaya çalıştığımız nokta Sey Rıza'ların infaz tarihleri ve M. Kemal'in Elazığ'a geliş tarihi olduğu için direk Pazar gününü Pazartesi'ye bağlayan o gecenin anlatıldığı bölüme geçmek istiyoruz.

Çağlayangil, anılarında idamların Pazar'ı Pazartesi'ye bağlayan gece gerçekleştirildiğini yazıyor. 1937 takvimini incelediğimizde N. Dersimi'nin söylemiş olduğu 18 Kasım 1937 tarihi Perşembe gününe denk gelmektedir. Tam olarak N. Dersimi neden 18 Kasım diyor buna dair herhangi bir açıklaması yok. Biz Çağlayangil'in anlatımlarından yola çıkacak olursak idamlar Pazar gününü Pazartesi gününe bağlayan gece gerçekleştiğini anlıyoruz. Pazar günü ise 14 Kasım 1937 gününe denk geliyor ve dönemin *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazetelerinin haberleri incelendiğinde idamların 14 Kasım 1937 Pazar gününü 15 Kasım 1937 Pazartesi gününe bağlandığı gece gerçekleştirilmiş olduğunu görebiliyoruz.

Çağlayangil, bu durum için özel görevlendirilmiş biri fakat M. Kemal'in Elazığ'a ne zaman geleceğinden haberi yok! Pazartesi günü geleceğini söylediği M. Kemal 17 Kasım 1937 Çarşamba günü Elazığ'a geliyor. Devlet'in özel görevlilerinin devletin başındaki insanın bulunduğu bölgeye ne zaman geleceğini bilmiyor olması ilginç. İşin buraya kadar olan kısmı bizim bugüne kadar okuduğumuz bildiğimiz kısmı. Bir de M. Kemal'in aynı dönemlerde Doğu bölgelerini geziye çıktığını yine dönemin gazetelerinden öğreniyoruz.

13 Kasım 1937 Cumartesi günü Sivas'ta olan M. Kemal, 14 Kasım Pazar günü Malatya'ya geçiyor. İşte buradan sonrası çok önemli. 15 Kasım Pazartesi günü Ergani'ye geçen M. Kemal 14 Kasım 1937 Pazar gecesini nerede geçiriyor?

Elazığ *Uluova* gazetesi yazarı Ülker Ardıçoğlu ve *Atatürk Elazığ'da* adlı kitabın yazarı Mehmet Topal M. Kemal'in 14 Kasım 1937 günü Elazığ-Yolçatı'ya geldiğini yazmaktadırlar. Geceyi de orada geçirdiği anlaşılan M. Kemal, Sey Rıza'ların idam edildiği gece Elazığ'da olduğu anlaşılıyor.

* * *

Son olarak; tarihsel, sosyal, ekonomik, askeri, kültürel olay, olgu, süreç ve verileri nesnel gerçekliği içinde tahlil etmeyenler, bilinçli, kasıtlı ve de keyfî çarpıtmalarla burjuva resmî tarih anlayışı ile resmî ideolojilere hizmet etmiş olurlar.

Sol "cenahımız" da burjuvazinin resmî tarih anlayışı ile resmî ideolojilerini aşan bir çaba içine giremeyince halklarımızın tarih, kültür, ilerici gelenek ve göreneklerinin öğrenilerek kavranılması davası da fikir hayatımızda büyük yaralar açmaktadır.

Tutarlı bir fikir hayatının oluşturulması mücadelesinde yapılacak çok işimizin olduğunu kavryoruz. Yine tutarlı bir tarih ve sınıf bilincinin kavranılmasıyla Dersim tarihinin, kültürünün yağmalanmasına karşı çıkılacaktır. Genç kuşakların bu alandaki çalışmaları son derece hayati bir sorundur.

Kaynakça

- Akgül, Suat, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yay., 1. Basım, İstanbul, 2000.
- Aytaç, Kahraman, *Halk Anlatımlarına Göre Dersim*, Kalan Yay., 1. Basım, Ankara, 2002.
- Bozdağ, İsmet, *Kürt İsyanları*, Truva Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- Bulut, Faik, *Belgelerle Dersim Raporları*, Yön Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1992.
- Çağlayangil, İ. Sabri, *Anılarım*, Yılmaz Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1990.
- Çem, Munzur, *Dersim'de Alevilik*, Pêri Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1999.
- Çem, Munzur, *Tanıkların Diliyle Dersim 38*, Pêri Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1999.
- Çiya, Sait, *Dersim Yazıları*, Tij Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1998.
- Dersimi, Nuri, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Dilan Yay., 4. Baskı, Diyarbakır, 1992.
- Dersimi, M. Nuri, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, Özge Yay., Ankara, 1992.
- Gezik, Erdal, *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler*, Kalan Yay., 1. Basım, Ankara, 2000.
- Kahraman, Ahmet, *Kürt İsyanları*, Evrensel Yay., 2. Basım, İstanbul, 2004.
- Kalman, M., *Dersim Direnişleri*, Nûjen Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1995.
- Mehmet, Kârerli, *Yazılmayan Tarih ve Anılarım* (Yay. Haz. Ali Rıza Erenler), Kalan Yay., 1. Basım, Ankara, 2007.
- Kaya, Ali, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, Can Yay., 2. Basım, İstanbul, 1999.
- Kemali, Ali, *Erzincan*, Kaynak Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1992.
- Konyalı, İ. Hakkı, *Erzurum Tarihi*, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1960.
- Pamukçu, Ebubekir, *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri*, Yön Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1992.
- Sasuni, Garo, *Kürt Ulusal Hreketleri ve 15.yy'dan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri*, 3. Baskı, Med Yay., İstanbul, 1992.
- Selvi, Haluk, *Milli Mücadelede Erzurum*, Atatürk Araştırma Merkezi, 1. Baskı, Ankara, 2000.
- Serdî, H. Hişyar, *Görüş ve Anılarım*, Med Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1994.
- Türközü, H. Kemal, *Osmanlı ve Sovyet Belgeleriyle Ermeni Mezalimi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1. Baskı, Ankara, 1982.
- Uluğ, N. Hakkı, *Derebeyi ve Dersim*, Kalan Yay., 2. Basım, Ankara, 2001.
- Jandarma Genel Komutanlığının Dersim Raporu*, Kaynak Yay., 2. Basım, İstanbul, 1998.
- Dersim Dergisi'nin Belirli Sayıları.*
- Munzur Dergisi'nin Belirli Sayıları.*
- Toplumsal Tarih Dergisi'nin Belirli Sayıları.*

Mamekiye ra Cihan Şahin

TÜRKİYE'DE NATIONAL BUILDING ULUS İNŞAASI) ve DERSİM

20. yüzyılın başlarında kaç yüzyıllık imparatorluklar yıkılmış yerlerine ulus-devlet modelini esas alan devletler kurulmuştu. Bu dağılan ve ülkesindeki halklar için halklar hapishanesi olan çok uluslu devletlerden Osmanlı İmparatorluğu da yerini, Osmanlı ordusu içinden gelen subayların, yönetimin her kademesinde yer aldığı askeri bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyetine bırakmıştı. Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir ve diğer birçok eski ittihatçı ve hilafetçi subay, bu ulus-devletin kontrolünü elinde tutmak için iç çekişmelere girmiş ve sonunda ittihatçı, hilafetçi, komünist ve ilerici kesimleri tasfiye eden M. Kemal ve ekibi büyük bir toplum mühendisliği işine girişebilmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğundan bu devlete, yalnızca Anadolu, Dersim, Kürdistan, Lazistan ve Trakya toprakları kalmıştı. İşin kötü yanı ulus-devlet modeline göre inşa ettikleri devletin kaç yüzyıldır hâkimiyetin doğrudan (Dersim) ve dolaylı (Kürdistan, Lazistan) sağlanamadığı toprakların ve o topraklar üzerinde yaşayan milyonlarca Türkçe bilmeyen insanın var olduğu, büyük bir sorun ile karşı karşıyaydılar. National-Building denen ulus inşası için asimilasyona tabi tutulması gereken ve Lozan anlaşmasıyla sınırlar içerisinde kalan ve içlerinde Dersim gibi Osmanlı'nın bile hukuki, askeri, siyasi egemenliğine girmemiş toprakların olduğu bu bağımsız/yarı bağımsız coğrafyalar için yıllarca raporlar hazırlanması gerekmişti. Bu nedenle cumhuriyet idaresinin ilk 20 yılında hazır-

lamış olduğu rapor sayısı 20'nin üzerinde ve bu raporların yarısı da çıbanbaşı olarak nitelendirilen Dersim ile ilgiliydi. Ve Dersimlilerin kaç yüzyıllık özgür durumunu yok etmek ve devlet içinde devlet konumuna son vermek için, toplum mühendisliği uzmanlarından başta İsmet İnönü'den başlamak üzere birçok görevli asker, bürokrat kişi görevli tayin edilmişti.

Anadolu, Trakya, Lasiztan, Dersim-Kırmanciye ve Kürdistan'ı kendi deyimleriyle "Türk ocağı, yurdu" haline getirmek isteyen, Kemalist yönetimin ilk raportörlerinden Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, 2.2.1926 tarihli hazırladığı "Dersim Raporunda" özetle şu hususlara değiniyor : "Dersim, hükümeti, Cumhuriyet için bir çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliyat yaparak acı sonuç ihtimalini önlemek gerekir. Bunun içinde evveliyatla silah toplamak, ondan sonra ıslahat yapmak icap eder."

- 1926 senesinde Dersim de tahkikat yapan, Diyarbakır valisi Cemal Bey ise raporunda şöyle diyor: "Dört yüz seneden beri Dersim'e hükümet nüfuzu girmemiş, ilmi mana ve şumulile (bilimsel anlam içeriğiyle) bir otorite teessüs etmemiştir."

- 1930 senesinde Birinci Umumi Müfettişliğinin Müfettişlerinden İbrahim Talu ise şu hususlara değiniyor: "Dersime mevzii veya zaif umumi (belli bir yerle sınırlı veya genelde zayıf) bir hareket zararlı neticeler verir" böylece Dersim için orduların seferber edilmesine ve çok büyük bir taarruzun yapılması gerektiğini belirtiyor." ve devamla "Dersim in ıslahı iki suretle kabildir a)Bütün Dersim'in hariçle münasebetini kat ederek (dışarıyla ilişkisini keserek) aç kalacak halkı zamanla kendiliğinden ilticaya icbar ve şu suretle Dersim'i fenalardan tahliye b)Her tarafı esaslı suretle kapadıktan sonra kuşatma çemberini tedricen darlaştırmak ve fenalıklardan dolayı yakalananları derhal Dersim'den çıkararak Garba (batıya) atmak ve serpiştirmek." Bu raporda çok açık bir şekilde görölmektedir ki, Dersim'in işgali için, Dersim'in kuşatılması, halkın

açlığa mahkûm edilmeye çalışılması ve toplumun önde gelen ağalarını, seyitlerini aşiretleriyle birlikte, batıya Türk nüfusun yoğun olduğu yerlere dağıtılarak asimile edilmeye çalışılması önerileri dikkat çekmektedir.

- İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın hazırlamış olduğu 18.11.1931 tarihli raporunda şu hususlara dikkat çekilmekte: "Dersim sisteminin halli ancak, silahların toplanması, aşiret ağalarının ve seyitlerin Dersim'den uzaklaştırılması, Dersimliler'in batıya nakil olunması, yol, mektep, kışla yapılması ve Türklük telkinine başlanması ile hal olunur"

- İsmet İnönü 1935 tarihli raporunda ise Dersim için şu hususları dile getiriyor: "...Dersim Velayeti'nin yeniden teşkili ile askeri bir idare kurulması ve Dersim ıslahının bir programa bağlanması lazımdır."2

Yukarıda belirtmiş olduğum, Türkiye Devleti'nin Dersim üzerinde hâkimiyet kurması için yazılan raporlarda; halkın silahsızlandırılmaya çalışılması, toplum üzerinde etkili olan aşiret ileri gelenleriyle seyitlerin fiziki imhası veya sürgünü, büyük bir saldırı için kuvvet yığılması gerekliliği, halkın açlık ile teslim olmaya zorlanması gibi önerilerin uygulanması için 25 Aralık 1935'te 'Tunceli Kanunu' çıkarıldı. Bu kanun ile en başta kaç yüzyıllık Dersim ismi yasaklandı, bir general-vali Dersim için atandı. Bu general-valiye verilen yetki ile Dersim ve Dersimliler için yasama, yürütme, yargı tek elde toplandı. Şimdi bu kanunun ilgi çeken yönlerine bakalım:

- Vali ve komutan, bakanların haiz oldukları bütün yetkilere haizdir. Vali ve komutan, lüzum gördüğü takdirde ili teşkil eden ilçe ve bucakların hudut ve merkezlerini değiştirir.

- Cumhuriyet savcısının iddianamesi sanığa tebliğ edilmez.

- Vali ve komutan, emniyet ve asayiş bakımından lüzum görürse il halkından olan fertleri ve aileleri il içinde bir yerden diğer bir

yere nakletmeye ve bu gibilerin il içinde oturmalarını menetmeye yetkilidir.

- İdam hükümlerinin vali ve komutan tarafından teciline lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur.

- Bu kanun neşri tarihinden itibaren 1 Ocak 1940 tarihine kadar geçerli olacaktır.

Yukarıda belirtilen raporlar ve bu kanun ile artık Dersim'in kendileri tarafından fethi için tüm alt yapıyı oluşturmaya çalışmışlardır.

Neden peki Dersim'in fethi, bu Alman faşizmine özenen ulus-devlet için önemlidir? Çünkü Dersimli Kızılbaş'tır. Kızılbaşlar ilkel komünal-komünizan gelenek, inanç ve kültürlerine bağlıdır. Hak arayan, boyun eğmeyen, dik ve onurlu duran kimlik ve kişiliklere sahiptir. Tek tanrı dinlerinin kadını köle yapan gerici anlayışlarına karşıdır. Yeni kurulan ulus-devlet ise, Osmanlı'dan aldığı bürokrasi ve çeşitli dini yapılarla genelde Sünni-şeriatçı özelde Hanefilik gibi bir tercihte bulunmuş bir çizgidedir. Dersimlinin anadili Dersimcedir, ulus-devletin dili ise Türkçedir. Ulusun devletin topraklarıyla homojenleşmesi için en başta Dersimliler dilleleriyle ve inançlarıyla, kaç yüzyıllık baş eğmezliğine son verilmesi gerekliydi. Bunun içindir ki yıllarca Dersim için raporlar hazırlanmış, kanunlar çıkarılmış ve büyük bir yok ediş ve iskân projesinin alt yapısı oluşturulmuştu. '1935 Tunceli Kanunu' çıkarıldıktan sonra, katliam ve sürgün politikasının devreye sokulması için 4 Mayıs 1937 tarihinde "çok gizlidir" kayıtlı olan Bakanlar Kurulu Kararı ile şu kararlar, devletin en zirvesinde alınmıştır: "Tüm askeri kuvvetler Nazmiye, Aşağı Bor, Sin, Karaoğlan hattına kadar ilerleyecek, bu mıntikalardaki halk toplanıp başka yerlere nakil olunacaktır. Ve bu nakil bahanesiyle köyler basılıp silahlar toplanacak ve hükümete karşı silah kullananlar yok edilecektirler, paraya harcamaksızın içlerinden adam kazanılmalıdır." gibi "gerekçelerle" son bulan ka-

rarname bir halkın diliyle, inancıyla ait olduğu, kendi tabirince “Hardo Dewres” denen kutsal topraklardan koparılıp, fizikî imhaya, akabinde sağ kalanların sürgününü içeriyordu.

20. yüzyıl Anadolu halkları için büyük trajedilerle doludur. Ulus-devlet ideolojisinin tek millet, tek dil, tek inanç politikasına kurban giden Rumlar, Ermeniler, Pontuslar, Süryaniler, Ezidiler ve Kürtlerden sonra 1937-38 ile Dersimliler de büyük felaketleri olan “tertele” ile kaç yüzyıllık kimliklerinden, dillerinden ve inançlarından koparılmaya çalışıldı. “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyalarının başlatıldığı şehirlerde Rumlar, Ermeniler, Yahudiler dövülüp-sövmeye maruz bırakılırken, 1938’de Dersim’de onbinlerce Kırmancki ve Kırdışki konuşan insanın yaşamına son veriliyor, sağ kalanlarda Elazığ ve Erzincan’da kara trenlerin havasız hayvan vagonlarında kendilerinin asimile edileceği “Türk nüfusun yoğun olduğu yerlere” sürgün ediliyordu. Dersimli, asırlarca ortak bir kolektif kimlik oluşturduğu, dili-inancıyla bütünleştiği Xızır’ın, Duzgı’nın, Muzır’ın toprağından, dağından, taşından, suyundan koparılıp, kendilerine “Kuyruklu Kızılbaşlar” denilen dilini coğrafyasını bilmediği yerlere gönderiliyordu. İskân da, ulus-devlet için bir yok ediş aracıydı. Çünkü her toplum ait olduğu topraklardan kopartılıp orayla teması tam olarak kesildiğinde, dillerini ve inançlarını unutarak tarih sahnesinden siliniyordu. İşte Dersimlilere de yapılmak istenen buydu. Sürgüne gönderilen her aile, birbirinden uzak Türk köyelerine serpiştiriliyor, buldukları köylerden dışarı çıkması yasaklanıyor, köylülere bu Dersim muhacirlerine Türkçe öğretmesi için jandarma baskı yapıyordu. Gittikleri yerde Dersim muhacirleri olarak bilinen, Dersim sürgünleri yüksek bir sadakat tutkusuyla bağlı oldukları Hardo Dewres’e dönmekte, 1947 yılında çıkarılan 5098 sayılı kanunla vakit kaybetmemişlerdir. Sürgün edilen on binler, bir-iki sene içinde ata topraklarına geri dönebilmişlerdir ama bu sefer özgür olarak değil, 3. sınıf bir ulus-devlet va-

tandaşı olarak. Bu büyük “Dersimli Tehcirinde” üzerinde durulması gereken en önemli nokta da, 1938 yılında ailelerini kaybeden ve yetim kalan binlerce çocuğun, Türk ailelerine evlatlık verilmesidir. İşte bunların hepsi Türklere ait bir ulus-devlet yaratmak için Dersimlilerin başına gelenlerin çok kısa bir özetidir.

İş bu yukarıdaki raporlar, kanunlar, iskân projeleri ve 1990’lı yıllardaki köy boşaltmaları ile yeni baraj projeleriyle bizim kutsal toprağımız onun dili ve inancı hâlâ ciddî bir tehdit altındayken, acaba biz “38 çocuklarının torunları” olarak ne kadar Hardo Dewres Dersim’e, Zone Xızırı Kırmancı’ye ve inancı Raa Haq’a bağlıyız? Üniversite gençliği olarak biz Dersimliler her gün Nepal zirvelerinde olan biteni, Davos’taki Gazze istismarcısını konuştuğumuz kadar yok olan kimliğimize, kültürümüze ve dilimize sahip çıkma adına bir şeyler yapmayarak asimilasyona katkı da bulunduğumuz farkında mıyız?

Dersimli üniversite genci arkadaşım, dilinin, inancının ve doğanın yok oluşuna seyirci mi kalacaksın, yoksa bir özeleştiriy yaparak, Dersim için elini taşın altına koyup, evrensellik ile yereli birbirine feda etmeden “T’ılsımê Kırmancıye nêşikiyo, ç’ıke ma estime” diyebilecek misin?

Tüm Dersimli gençlerin vicdanına, saygılarımla.

Kaynakça:

- 1 *Devletin Kürt Filmi*, Belma Akçura
- 2 *Dersim Raporları*, Faik Bulut

Kuresê Erzingan

KAYBEDİLEN DAĞLARIN ANAHTARI VE BELLEĞİMİZ

“Tertelê Kırmanc’u mavir ra nêseno” diye başlar, gözlerde te-
bessüm dolu acılık, boyunlar bükük, biraz ürkek çekingen, biraz
direngen, bir o kadar masumane, Dersim belleği. Belleğimizin en
üçra köşesinde sürekli yüreğimizi sızlatır ve yaşama bağlantısıdır
her Dersimlinin aynı zamanda. “Kırmanciya Beleke zaf tengê de-
ra; vane Kırmanc’u qırkene; vane taê este mara hasnêkene; vane ke
endi sıra ama dinu.”

Dersimli hep bahseder bundan. Bununla yaşar, bundan kurtu-
lamaz. Kurtulmaktansa hesaplaşmak ister geçmişle; yüzleşmek
korkusudur bu aslında hesaplaşmakla, nereye gitse hep beraberin-
de götürür. Bir kara bellektir o hatırlanmak istenmez kaçınılır ama
hep yaşayan bir yaradır. “Bıra ma qırkerdime “ diye başlar bütün
anlatılar o döneme ait.

“ Ma vesnayme” Dersimli hep bunlardan bahseder. Bütün Der-
simlinin belleğinde ilk akla gelenler hep bunlardır.

Dersim 38 ‘Kemalist medeniyetin’ ne anlama geldiğinin en açık
ifadesi olsa gerek. Medeniyetin kime neler anlattığı, kim için ne an-
lama geldiğini Dersimliden daha iyi kimse bilemez. Medeniyet de-
diğin tek belâsı Dersim olan canavar, Kemalizm saldırmıştır çıba-
nın başına. Ve en sona bırakmıştır onu. Belki de yaptığının marife-
tini hep akılda tutmak ve unutturmamak için. Zaten hep öyle ol-
maz mı? Resmî ideoloji hatıratında hep marifetleriyle ünlü değil mi-
dir? Hep hatırlanmak istediği gibi bir bellek yaratmaz mı? Ve hatı-

rada hep onun kanlı yüzü değil de, medeniyet bahçesinin gülleri anlatılır ve ona çok şey borçlu olduğumuz dile getirilmez mi? Dersim 37-38’de yaşananlar da böyle bir bellek yoğrulmasına neden oldu.

Evet Dersim 37-38’de yaşananlar da böyle bir bellek yoğrulmasına neden oldu. Ve belki de Dersim 37-38 öncesi sonrası ve o süreci anlatan en anlamlı cümlelerde şunlar oldu; “Awa ke ma diya na dina serde keşi nêdiya”, “Heşiriye ke ma 38’de diye keşi nêdiyo”, “Bira i zalımu ma vesnayme ma qırkerdime”...

Dönemi yaşamış kiminle konuşulsa akla gelen ilk cümleler bunlar olur. Anlatılara hep bu cümlelerle başlanır. Kim bu konuda biriyle oturup konuşsa bunlarla karşılaşır. Ve bir dönemin değersel yapısını da biz 38 ile eşleştiririz. İyi, mert, cesur olan Saan Ağay, Sey Rıza, Sile P’ıt, C’ıve K’ejî ile anlatılırken ve övünülürken diğer taraftan namert olanlar ise Rayber Qop ile adlandırılır. Ve hep yiğitliğimizle beraber namertliğimizden de söz edilir, ondan ders çıkarmamız gerektiğinden bahsedilir.

“Tertele Kırmancıye zere made je goni sona” Hâlâ sızlayan bir yaradır. Hep hatırladıkça öfkeleniriz. Dönemi yaşayan insanlarla yapılan röportajlarda hâlâ korkunun izlerini, ürkekliğin iyimserliğini, çekingenliği görmek mümkün. Sanki konuşursa başına yenisinden aynı şeylerin geleceğinden korkan yaşlılarımız, korkarak kimseyi suçlamadan hafif kırılğan tebessümleriyle bahsederler 38’den.

Yaşanılanların 70 yıldır aynı sıcak korku ve endişeyle hatıradaki kalması, yaşanılanların ne derece büyük boyutta olduğunun bir ifadesi olsa gerek. Katledilen, yakılan, yıkılan, yok edilmek istenen sadece insanlarımız değildi. Aynı zamanda bir Kırmancıye yok edilmek isteniyordu. Düşünün ki bir yerimiz azıcık incinse nasıl da sızlar kıvrılır dururuz. Oysa 38’de incinen sadece herhangi bir yerimiz miydi? Sadece bu muydu? Yaşananlar ve incinen insanlığımızdı yitirdiğimiz bir dönemin baş eğmez direngen ruhu olan Kırm-

mancıye idi. Kaybedilen Kırmancıye ve onun ruhuydu ve en önemlisi de buydu herhalde. O yiğit insanlardan ve direngen ruhtan geriye sadece şarkı ve ağıtlarda kalan üç beş söz ve türkü barlar. Ve en önemlisi ve en acısı da bu.

Kimine göre direniş, kimine göre isyan, kimine göre devlet acizliğı, kimilerine göre ise çapulculuk, eşkıyalık, şaki beylerinin isyanı, bir avuç kara cahilin başkaldırısı. Kim hangi pencereden bakmak isterse öyle görecektir. Görmek istediğı gibi yorumlayıp çarpıttacaktır. Ve sonunda kendi istedikleri ve anlattıkları bir durumla karşılaşacağız. Yaşananlar unutulacak ve geçiştirilecek kadar kolay şeyler değildi. Belki yanlış yapıldı belki doğru; iyi oldu ya da kötü fakat kesinlikle bir halkın geçmişi silinip, unutturulmaya çalışıldı. Başarılı olundu mu bilinmez. Bunu biz Dersimliler Kırmancıye'ye ve onun kutsallığında yaratmış olduğı ruhuna, sahip çıkarak veya çıkmayarak belirleyeceğiz.

Kaybedilen Kırmancıye belleğı belki de kaybedilen dağların anahtarıdır...

38' sonrasında yaşadıkları dağlardan koparılarak sürgüne gönderilen Dersimliler...

DERSİMCE (KIRMANC'KI) ÖĞRENİYORUZ KIRMANC'KI (DERSİMCE) MUSEME

BÖLÜM 2 (LETE 2)

SIFATLAR (Ç'ITURQESEY)

Dersimcede Türkçede olduğu gibi sıfatlar, özelliklerini belirttikleri isimlerin önünde değil sonunda yer alır.

Qız-Qıç': Küçük

Xonç'a: Masa

Xonç'a Qıç'e:

Küçük masa

Dersimcede isimler dişil ve eril olarak ayrıldıkları için sıfatlar, isimleri nitelendirdiğinde isimler farklı ekler alır.

Sıfat Tamlamaları (Ezafê Ç'iturqesey)

Dersimcede tekil-eril isimler, sıfat aldıkları zaman ismin sonuna "-o" eki gelir.

Gırs: Büyük

Gos: Kulak

Gos-o gırs:

Büyük kulak

Teng: Dar

C'a: Yer

C'a-o teng:

Dar yer

Fakat Dersimcede sıfatla nitelenen tekil-eril isimlerin sonu “-i, -u, -ü” sesli harflerinden herhangi biriyle bitiyorsa “-y” kaynaştırma harfi eklendikten sonra “-o” eki gelmektedir.

Ri: Yüz

Hira: Geniş

Riyo hira:

Geniş yüz

Lü: Tilki

Sıpe: Beyaz

Lüyo sıpe:

Beyaz tilki

Çoğul-eril isimlerin hepsi, sıfatla nitelendirildikleri zaman ismin sonuna “-ê” eki gelirken, sıfatın sonuna da eğer sıfatın son harfi sesliyle bitiyorsa “-y” sessiz bir harfle bitiyorsa “-i” eki gelir. Yukarıda bahsettiğimiz “-i, -u, -ü” harfleriyle biten isimlerdeki “-y” kaynaştırma harfi kuralı, çoğul isimlerin sıfat alması durumunda da aynen devam etmektedir.

Gırs: Büyük

Hire gosi: Üç kulak

Hire gos-ê gırş-i:

Üç büyük kulak

Teng: Dar

Hire ca-ê teng-i:

Hire c'ay: Üç yer

Üç dar yer

Hira: Geniş

Hire riy-ê hira-y:

Hire ri: Üç yüz

Üç geniş yüz

Sıpe: Beyaz

Hire lüy-ê sıpe-y:

Hire lüy: Üç tilki

Üç beyaz tilki

Dersimcede tekil-dişil isimler, sıfatla nitelendirildikleri zaman ismin sonuna "-a" eki gelirken, sıfatın sonuna ise "-e" eki gelir. Dişil ismin sonu "-a" ile bitiyorsa herhangi bir ek almazken "-e" ile bitiyorsa "-e" düşer yerine "-a" getirilir.

Şia: Kara

Soji-a Şia-e:

Soji: Sac

Kara sac

Qıç': Küçük

Pırnık-a Qıç'-e:

Pırnıke: Burun

Küçük Burun

Gırs: Büyük

Manga gırs-e:

Manga: İnek

Büyük İnek

Dersimcede çoğul-dişil isimler, sıfat ile nitelendirildiklerinde ismin sonuna "-ê" eki gelirken, sıfatın sonuna da eğer sıfatın son harfi sesliyle bitiyorsa "-y" sessiz bir harfle bitiyorsa "-i" eki gelir. Eğer dişil isim "-a, -e" ile bitiyorsa "-a, -e" harfleri düşer yerine "-ê" eki gelir.

Qıç': Küçük

Hire pırnık-ê qıç'-î:

Hire pırnıki: Üç burun

Üç küçük burun

Gırs: Büyük

Hire mang-ê gırş'-î:

Hire Mangey: Üç inek

Üç büyük inek

KELİMELER (QESEY)

Gırs: Büyük

Teng: Dar

Newe: Yeni

Derg: Uzun

Qefç'ıl-Qıroğın: Çirkin

C'enc': Genç

Xort: Genç erkek, Delikanlı

Serd: Soğuk

Gıran: Ağır

Berz: Yüksek

Hit: Yaş

Zarr-Ç'aqurık: Zayıf

T'al-T'ol: Boş

Pak: Temiz

Qıc'-Qız: Küçük

Hıra: Geniş

K'an: Eski

Kılm: Kısa

Rındek: Güzel

Kokım: Yaşlı

Azave: Genç kız

Germ: Sıcak

Senık: Hafif

Alç'ağ: Alçak

Husk: Kuru

Gostın: Şişman

Pırr: Dolu

Qılêrın: Kirli

ALİŖTIRMA (C'EREV)

A- AŖađıda verilen isim ve sıfatları, uygun ekler kullanarak doğru bir biçimde sıfat tamlamasında kullanınız.

1. (Ç'ar xonç'ey, Qılêrın) Ç'ar xonç'ê qılêrını (Dört kirli masa)
2. (Ç'ever, K'an) _____
3. (Ses pırdi, Newe) _____
4. (Ç'ena, Rindek) _____
5. (Ko, Berz) _____

B- AŖađıdaki sıfatların zıt anlamlılarını bırakılan boş yerlere yazınız.

1. Gırs Qıç'
2. Pırr _____
3. Germ _____
4. Gostın _____
5. Husk _____

RENKLER (RENGİ)

İsimlerin özelliklerini belirlemeleri nedeniyle sıfat olarak değerlendirilen renklerin, cümle içerisindeki yerleri diğer sıfatlarda olduğu gibidir.

Dersimcede bulunan belirli renkler şunlardır;

Sıpe: Beyaz

Şia: Siyah

Ç'eqer: Sarı

Sur: Kırmızı

Hewz: Mavi

K'êwe: Yeşil

Na dewa k'ewe yê mawa (Bu yeşil köy bizimdir.)

Ae ke rengê xo hewz, ju xonç' awa (Rengi mavi olan bir masadır.)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, şahıs zamiri veya dişil bir kelime "-a" ile bitiyorsa Dersimcede koşaç durumu için kullanılan "-a"dan önce "-w" kaynaştırma harfini alır.

ALİŖTIRMA (C'EREV)

AŖađıdaki cümlelerde bulunan sıfatlar yerine parantez içinde verilmiş renkleri kullanınız.

1. Mayina gırse (Sur)

Mayina sure

2. Des ostorê qılêrını (Sıpe)

3. Heso kılm (Şia)

4. New mangê ç'aqurıki (ç'eqer)

Mamekiye ra Cihan Şahin

YİBO, SIDIKA AVAR O HEWNÊ MA...

Di mordem, Mamekiye de jüvin vinene, qeseykerdena na c'er vejino werte.

A: Mave xêr, bira?

B: Merhaba

A: Sé kena, wesa, rında?

B: Sağolasın iyiyim.

Na dialog de zaf çi vejino werte (vereno ra). Mordemo Kırmanç' xo doz keno, zonê xora qeseykeno hama mordemo o bin zonê xora dür vindeno, sermayeno, Tırki qeseykeno. Ç'ı hef ké mordemo de henen zerre made zafe.

Dewleta Tırki 1938'ra tepiya her dewe de mektev kerdi ra. Na mektevi de domununê Kırmanç', kerdene asimile. Zonê xora qeseykerdene binê tometede biye . Malimê c'umhuriyeti xortu, domanu re Kırmanç'u re salix daene c'ı vatene: " Zerrê sımade kam Kırmanç'ki qeseykeno, o ya ki aé gere bıke." Taye domonu ki vate-na malimê xo ardene hurendi, gere olvozune xo kerdene u o lazek ya ki a ç'enek ra ceza guretene.

Dewleta Tırki, ju malima cénike rusne Dêsım. Namê na cénike SIDIKA AVAR biye. Sıdıka Avar, niştene astorê ser dewe ve dewe feteliyene, çene Kırmanciye kerdene top (te are) berdene YİBO (Mektevune qısme idareyi rakotene). Sıdıka Avar misyonerê Tırku biye. M.Kemal eve desta xora, a rusneve Dêsım. Borzalê hukmati-

re gore, eke çeney, hermete Kırmanciye, Tırki musay, asimilasyon Dêsim de zof rew wejino werte. Eke çeney ve hermeti nêmusay, zonê Kırmanc', zof ç'etini dardene we. Na ruval re M. Kemal, Sıdıka Avar'e, na meseley sere kerde memure. Sıdıka Avar mektevi xo de, memuriyete xo zof rınd arde hurendi. Hen arde hurendi ke endi ç'imê çeneyi Kırmanc'u de zone xo gınaywar, zonê Tırku ki bive berz. Ni çeney endi biyene çeneke Sıdıka Avar'e. Zonê Tırku endi qeseykerdene, xo Tırk diyene, şiyene dewu, çe xo mua xora, piyê xora sermkerdene.. Nika a politika dewlete hona berdevamkena.

Mı domanena xo de sınıfe ju-diyine de şiyane Geyiksuyu YİBO. Uzade mare sifte ju çı musna; İLKEYÊ ATATÜRKİ... O waxt ma nêzonene Atatürk raşt kamo, 38'de sê kerdo, ma ki bime pil, gıra gıra endi her çı musayme. Hama çı hef ke zaf domani ki bine tesiru YİBO de mend, bi Kemalîst. Zone o kulturê xora riye xo ç'arna. Kılmek re eke vaji YİBO merkezê asimilasyoniyoy.

Dewleta Tırku, nika newu newu qampanya keno ra. Name ne qampanya : "Haydere çeney şere mektev". Ma dustê wendise çeneku de nime.. Hama itade politika asimilasyonî berdevamkene Ç'itur beno sımare vaji. Ju p'ite(derguş) yeno dina, zonê moa xora nas beno. Piyê xora zaf, zonê moa xo museno doman. C'oka vani zonê dakê. Kes névano, zone pi. Ç'ı hef ke Dewleta Tırki resa mırade xo Dêsim'de. Ç'ıke nika hermeti tede domanane xo de Tırki qêseykene. Domane qışkeki Tırki musene. Dêsim de zof ç'e de hem moa hem ki pi, Kırmanc'ki zaneno, hama domanane xora qe ju çeku zonê xora névane. Onc'a berime na qampanya dewlete. Welatunê Kurdu-Zazai de na politika esta. Ç'ıke o het, hona zaf asimile nébiyo je ma. Ç'ıke itiqatê inu de çeneyi rusnaene mektevi xıravo. C'oka ki 80 serro domanu zonê moa qeseykene, Tırki nézanene. Dewlete ki vana: "Ni sarê mire belao gırso, eke çeneyi inu asimile kerd, Tırki musnay, aze inu endi Tırki qeseykene. Borzalê dewleta Tırku hen xıravına nae.

Qêse peyen de dinade zaf çî viyarnay ra. Hama na Tırkiya de zaf çî névurna. Zaf dewlet, eve tarixê xora amay -têri, heqa kam ke qasp kerda, peyser da c'1. Hama na Tırkiya de çî hef ke çiyê nianenu névejiya werte. Educatione zonê ma hala tometo dero. Zonê mare ju qanale televizoni çino. YİBO, her qeza, Dêsim de esto. Hemi ki eskera ra têlewedero. Wazene ke , ma kamiya xo vind kerime, xo vira kerime. her pule ra nusneni "xojive mi ez tırko". Zonê ma nas nêkene, itaqatê ma nasnêkene ve sero ser 8 tene bendan vırazene ç'emê Xızır i ser. Kılmek ra vazon ki c'enc'unê Desimi ra nia vaji: "ya beme hesar, zon o kulturê xore wayir vejime, riye xo çarneme Kemere Duzgi, qarşi vindemi bendani ki ç'emi Muzırî o Pilemoriye ser vırazeni, ya ki 20-25 serra dime welatê ma beno t'ol, domaine ma riye xo ç'arnene qıble Aravû, zonê ma vind beno bene Tırki. "Nu hewn niyo eke kes ki deste xo, na kare de bimbarek ser néerzeno, vindbiyayise ma nejdiyo.

Ju Dêsim geyalken

Je waxte vereni

Çeney u lazu

Kırmancki qeseykero

Ju Dêsim geyalken

Her kes raa Duzgi re

Wayir vejıyo

Ju Dêsim geyal ken

Lingune bine dısmen ra xo xelesno

Sare ho t'il

Hardu Dewres ser weşıya xo bıramo.

Sıdika Avar ailelerinin yanından topladığı kız çocuklarını YİBO'ya götürürken

Bava İvrahim ve Saan Ağay silahşor birlikleriyle beraber

Sey Rıza, babası ve Dersim'in diğer ileri gelenleri ile beraber

Xızır Muzır

ÎTIQATÊ KIRMANCIYE'DE XIZIR

Xızır, Îtiqatê Kırmanciye (Raa Heqî)'de Wayiro. Wayir Îtiqatê Kırmanciye'de jü niyo.

Îtiqatê Kırmanciye'de c'aê seri mekano ber yé Xızırîo. Xızır, Wayirê saré Désımiyo. Xızır, İtiqatê Désımi'de wayirê dinawo hama Xızırî'ra qeder wayire bini ki este. Îtiqatê Kırmanciye'de **Wayirê Ç'eyi** esto ke no sarê ç'eyi sevekneno. **Wayirê Mali** esto ke no mali sevekneno; **Wayirê Jiar o Diaru** be **Wayirê Rayver, Pir o Mursuri** ra esto ke ni ki qomé raa iqrari seveknene. Qomé Kırmanciye ra haêke zovina itiqat raé, éki, Xızırî ra, Piri ra Duzgını ra wayiriye wazené. Minete kené. Mesela Hermeni. Îtiqatê Kırmanciyede, wayiro ke, her deqa ailé qomé madero, bé şife Xızırîo. Xızır dinade zovina c'auki, nasbeno hama. Qeytan c'aé jé welaté Désımi gıran niyo, berzmekan niyo. Désımda her gavano ç'etın, her kerto berz. Her golo xori, her yeniyo rındak eve namé xızırî, namé K'alo Sıpé teno namekerdene. Îtiqate Kırmanciye, rındeni 'be xıraveni sero vazno ra. Ç'ıme rındeni, roşteni o xéreni de Kures, Duzgın, Wayirê Jiaru Diaru, Wayirê Çeyi ra esto ke servere nine Xızırîo. Tevratêde, İncilede, Quranede Xızır name beno.

Vané Musa Péxamberi de mısayivo.

Vané K'almemé Sırrı de mısayivo

Vané Mamekiyede golé ç'etude Dewres Mılıjide biyo mısayiv.

Vané Nuh Péxamberi t'ofonede deyray sero vengdo.

Vato Xızır to eke ma xelesnayme serva to hiré roji roze cen

Ç'ime xıraviye, tariye o giraniye deki **Mordemé Neweşiye, Milaketé Giraniye** o **Milaketé Xıraviye** este. Servere nine Avdel Musa-wo. Ni, eskere Avdel Musaye. Ni, qé jü xıraviye beyizna di nekene. Avdel Musa servere eskere xıraviyewo. Xıraviye o rındiye ra boyina jüvin de perodayis deré. Xıraviye qé pe rındiye neşikina.

Qırvanê Xızırı , Miazê Xızırı

Roza 3'inede (Roza Xeylaşi) sarê Désimi réw urzene ra. (Niaz) Miazê Xızırı vırazene kene bine saci. Niazé Xızırı pozene. C'üamerdi vas o yem dane malê çeyi, axure kene pak ora tepiya yene herdısa xo terene. Kınc'anê newu kene pay. Ju çewo ke durume xo rındo serva Xızırı qırvan keno. Qırvan o Miazé Xızırı ane sere boni, veyna cıranu dane, Piré çeyi raver duwa dano miazı, miaz vılakene. Ora dime Pir yaki rayver eke uzaro duwa dano qırvani qırvan sarebırnene.

Goşte qırvan o miazı ra cıranu ra vılakene.

Rozé Xızırı de Diyağé Genc'u

Genc'é waxte zeweci Roze Xızırı de 3 rozi roze c'ene. P'oseme ke roze sıktı qe ağwe nesımene. Serva hewni kunera. Kami ke hewnde ağwe dec'ı vane deyde/aye de zewejino. Zerre ju çenke/lazeki ke pako vane ke hewné xo de waştiye/waştiya xo ağwe dana c'1. Genc'ê Désimi Xızırı re duway kene ke hewn bivine ala hewnde kam ağwe dano dinu.

Yene ke Miazé Xızırı poti, genc'i ki mire qışkek adır sere pozene. Na loqmeyi bene seré boni de vora pake serre nane ro. Qııanc'ıke yena na loqme kena feké xo fırrbena sona. Qııanc'ıke ke kancı hetı ser şıye serva lazek vane wo hetıra çeneke ceno, eke çeneke biye vane na çeneke o hetı ser sena merde.

Désım, Mekanê Xızırıyo

Désım welatê Xızırıyo. Ç'ıra ke Désım'de name zaf cawo de namé Xızırı esto. Ni cawu de Xızır bıyo eskera. C'okna name ni cawu name Xızırı ra amo vatene. Boné Xızırı, Hêniyê Xızırı, Kemerê Xızırı, Golê Xızırı, Lınga Xızırı, Nişangê Xızırı. Ni mekani tede ki mekanê Xızırıye. Ni mekani jiare Kırmanç'une, Kırmanç'i ni jiaru sero qırvan sare bırnene, miaz vııakéne, ç'ıla vesnena, duway kéne. Veyna Xızırı dane c'érenever bervene. Xızır dinure beno wayir. Xızır wayire roza tengo. Zerre ju mordemi ke zalalo Xızır zerre deydero.

C'eme Xızırı

Roze Xızırı de roza peyene C'eme Xızırı giredino. C'eme Xızırı sero zovına ju nusteyde qalkeme.

Xızır c'anweşıye bidero qomê ma, welatê mare haşıtıye bıyaro.

KLAMA SAAN AĞAY

Saano Saano

Ç'olqıralê ç'ar qezano

Saanê mı emser kişiyoy

Dêwran dêwranê Tırkano

Adır de ç'ê P'ırç'oy küyo

Saan aĖaê xo hêwn de nêverdano

Saanê mı qolê xo gureto

Şiyoy destê koê Muzıri

Qoc'anê bêbextiyê mekerê

Ma piya verda qırbana Xızırı

Aşire kistena mıre qenat nêkerdo

Torne Bavay kerdo imama seri

Koê na Bokıro, koanra yano

Êl o qom tomete mekerê

No hukumê howt ordiano

Darê Heqi aşira verde ronê

Kes p'onc' tenana tabura de pêronêdano

Biyê, biyê, Saanê mı biyê

Saanê mı qol gureto, şiyoy basquniya elaiyê

Saanê mı merdo, nêmerdo

Şikiyoy t'ılsımê Kırmancıye

Serê mı ke kono be t'alde

Dêsım de nêmano ç'enek o ceniye

SORUN YAYINLARI KOLEKTİFİ YAYIN LİSTESİ

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Tercüme):

TL

1. KARL MARX - BİYOGRAFİ **2. Baskı** *Bilimler Akademisi*
608 s. B. Boy - Kuşe Resimli - Bez Ciltli (Şömsizli) 40
2. FRIEDRİCH ENGELS - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
472 s. B. Boy - Kuşe - Renkli Resimli - Bez Ciltli (Şömsizli) 30
3. V. İ. LENİN - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
532 s. B. Boy+48 s. - Kuşe S/B - renkli resimli- Bez Ciltli (Şömsizli) 40
4. MARKSİST - LENİNİST PARTİNİN TEMEL EĞİTİM DERSLERİ
F. Engels Enstitüsü B. Boy - Renkli Grafik - Resimli 488 s. **2. Baskı** 28
5. SENDİKALAR ÜZERİNE *V. İ. Lenin* 512 s. 22
7. MARX'İN SOSYOLOJİSİ *Henri Lefebvre* 176 s. **3. Baskı** 8
8. KADIN VE MARKSİZM *K. Marx - F. Engels - V. İ. Lenin* 224 s. **8. Baskı** 10
9. MARKSİZM VE PSİKOANALİZ *V. İ. Dobrenkov* 160 s. **4. Baskı** 9
10. Ailede ve Okulda ÇOCUK EĞİTİMİ *Anton S. Makarenko* 128 s. **5. Baskı** 6
11. ANA - BABALARIN KİTABI *Anton S. Makarenko* 320 s. **4. Baskı** 14
12. MAKARENKO - Eğitim bilimsel Görüşleri - Yaşam Öyküsü - Anı ve Notları
160 s. **2. Baskı** 9
13. EĞİTİM ÜZERİNE *V. Suhomlinski* 208 s. **3. Baskı** 10
14. LENİN VE EĞİTİM *Fyodor Korolyov* 408 s. (*Beraat Etti.*) 18
15. DEVRİMCİ EĞİTİM DEVRİMCİ AHLAK *M. İ. Kalinin* 232 s. **6. Baskı** 11
16. KALİNİN Devrimci İşçi - Parti'nin Oğlu - İşçi Başkan
A. Dementyev - A. Pyanov 152 s. **2. Baskı** 7
17. EMPERYALİZMİN FELSEFESİ PRAGMATİZM *Harry K. Wells* 256 s. **2. Baskı** 12
18. İŞOKULU - EĞİTİM SORUNLARININ ÇÖZÜM YÖNETİMİ OLARAK MARKSİZM
P. P. Bolonski 128 s. **2. Baskı** 6
19. SOSYALİZM VE HÜMANİZM *S. İ. Popov* 208 s. **2. Baskı** 10
20. LATİN AMERİKALI MARKSİST *Jose Carlos Mariategui* 216 s. 10
21. GÜN DOĞUMUNU GÖRMEK I. DOĞU HALKLARI KURULTAYI, B. Boy, 304 s. 14

*Banka Hesap No: T. İş Bankası İstanbul - Cağaloğlu Şubesi 325835

*Posta Çeki Hesap No: 098213

*Büro'dan Parakende satış %25 indirimli

*Dağıtım %40 indirimli, 3 ay vadeli, Kargo, posta giderleri eklenerek gönderilir.

Cezaevlerine %50 özel indirim uygulanır.

*Kitaplarımız: İnternet'te:

www.kitapyurdu.com-www.ideefixe.com-www.abonet.net-www.weblebi.com

www.elektronikicaret.gen.tr-www.yenisayfa.com-www.kitapnet.com adresinden satın alınabilir.

Fiyatlara KDV Dahildir

BİLİMSEL BİLGİ VE BİLİNÇLENME SÜRECİNDE SUYU KAYNAĞINDAN İÇİN!...

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Telif):

TL

1. İŞÇİLER İÇİN TEMEL HUKUK BİLGİLERİ *Av. Zeki Öçal* 264 s. 12
2. İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLİĞİ ATANMASI-GÖREVLERİ-GÜVENCESİ
Av. Zeki Öçal 104 s. 5
3. İŞÇİ SINIFI-SENDİKALAR VE 15-16 HAZİRAN
Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar
Sırrı Öztürk B. Boy 568 s. **2. Baskı** 27
4. "KOMÜNSÜZ KOMÜNARLARA" HAYAT BİLGİSİ *Tolga Ersoy* 112 s. 5
5. LOZAN - BİR ANTIEMPERYALİZM MASALI NASIL YAZILDI?
Tolga Ersoy 224 s. **2. Baskı** 11
6. SAVAŞIN ŞAİRİN KİMLİĞİN SORGULANIŞI (Kolektif) 112 s. 5
11. HEKİMLERİN SINIFSAK KÖKENİ *Ata Soyer* 152 s. **2. Baskı** 7
12. TABİP ODALARI BEYAZ EYLEMLER *Ata Soyer* 432 s. 20
13. OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE ORDUNUN EVRİMİ *Osman Tiftikçi* 248 s. 11
14. TIBBİYE-İ ŞAHANE'DE 20 YIL *Tolga Ersoy* 288 s. 12
15. RESMİ TARİH POLEMİKLERİ *Tolga Ersoy* 208 s. 10
16. KAPİTALİZMİN DÜĞÜMLERİ *Coşkun Adalı* 144 s. 6
17. EMPEYALİZMİN ORTADOĞUYA MÜDEHALESİ
Coşkun Adalı 192 s. 10
18. SİNOP'UN HANI "SİNOP HAPİSHANESİNİN TARİHİ VE
EDEBİYATTAKİ YERİ" *Tolga Ersoy* 112 s. 5
19. TÜRKİYE TIP TARİHİ İÇİN MATERYALİST NOTLAR
Tolga Ersoy 128 s. (**Beraat Ettii.**) 6
20. İATOKRASİ - TIP VE KÜLTÜR *Tolga Ersoy* 96 s. 4
21. SINIF SAĞLIK EŞİTSİZLİK *İlker Belek* 176 s. 8
22. SINIFSAZ TOPLUM YOLUNDA TÜRKİYE İÇİN SAĞLIK TEZİ
Dr. İ. Belek - Dr. E. Nalçacı - Dr. H. Onuroğuları - Dr. F. Ardıç 144 s. **2. Baskı** 7

Reprodüksiyonlar - Posterler:

- Karl Marx-Friedrich Engels-V. İ Lenin S/B (25x35cm) (Beheri) 70 KR
- Avni Memedoğlu Dağdakiler S/B (25x35cm) 70 KR
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 8 adet renkli (zarflı) 6 TL
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 1 adet renkli (zarflı) 70 KR

Dergi ve Ciltleri:

- SORUN Birlikte Sosyalist Dergi Ciltleri I-II-III (Her Cildi) 25
- **SORUN Polemik** Marksist İnceleme - Araştırma - Eleştiri Dergisi (Her Sayısı) 4
- **KIRMANCIYA BELEKE** Kültür-Tarih-Halkbilim-
Bilimsel İnceleme-Araştırma-Eleştiri Dergisi (Her Sayısı) 5

Halkların Tarih-Kültür Dizisi:

	<u>TL</u>
1. GÜRCÜSTAN TARİHİ <i>N. Berdzenişvili-S. Canaşa</i> 308 s. 2. Baskı	14
2. TRABZON'DAN ABHAZYA'YA DOĞU KARADENİZ HALKLARININ TARİH VE KÜLTÜRLERİ (<i>Kolektif</i>) 176 s. 2. Baskı	8
3. Bilim Tarih ve Metodoloji -KÜRT TARİH YAZIMI-Medeni Ayhan 192 s. 2. Baskı	9
4. HALKLARIN MELODRAMİ - ÜÇ KADIN BİR DENİZ <i>Tolga Ersoy</i> 96 s.	4
6. ÇEÇEN - İNGUŞYA HALKIYLA RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER <i>Yavus Ahmadov</i> 152 s.	7
7. BİRLİKTE OLDUĞUMUZ HALKLAR KELDANI-ASSURİ-SÜRYANİ-ERMENİ <i>İrfan Işık (Wêlate Torî)</i> 120 s. 3. Baskı	6
8. ÜNLÜ KÜRT BİLGİN VE BİRİNCİ KUŞAK AYDINLAR <i>Mehmet Kemal Işık (Torî)</i> 192 s. (Beraat Ettî)	9
9. TARİHSELDEN GÜNCELE KÜRT GERÇEĞİ <i>Mehmet Kemal Işık (Torî)</i> 192 s.	9
10. KUZEY KAFKASYA MİTOLOJİSİ-NARTLARDAN BERİ <i>Nuray Gök Aksamaz</i> 208 s.	10
11. ANADOLU'YA AĞLIYORDU NİOBE - TÜM YÖNLERİYLE RUM TEHCİRİ VE TEHCİRİN TARİHSEL KAYNAKLARI <i>Pervin Erbil</i> 208 s.	10
12. EKİMİN YETİŞTİRDİKLERİ ÇEÇEN EDEBİYATI <i>Moxhmat Sulayev</i> 112 s.	6
13. DOĞU KARADENİZ'DE RESMİ İDEOLOJİLER KUŞATMASI <i>Ali İhsan Aksamaz</i> 152 s.	7
14. İSLÂM VE MODERNİZM <i>Muhammed Rıza Şalguni</i> 144 s.	7
15. ANA DİLDE EĞİTİM VE AZINLIK HAKLARI (<i>Kolektif</i>) 144 s.	7
16. LAZ MASALLARI <i>M. Yılmaz Avcı</i> 392 s.	18
17. DIMİLİ DERSİM ÖYKÜLERİ <i>Turabi Saltık</i> 128 s.	6
18. DERSİM...DERSİM... GEZİ NOTLARI-DERSİM'İN NABZI <i>Sırrı Öztürk</i> 200 s.	10
19. PROTO DERSİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNE TEZLER <i>Turabi Saltık</i> 208 s.	10
20. PİR SULTAN ABDAL ESNAF-SANATKÂRIN FÜTUVVA HIRKASI <i>Suha Bulut</i> 160 s.	9
21. ÇERKES KİMLİĞİ-TÜRKİYE SORUNLARI <i>Yalçın Karadağ</i> 256 s.	15

Emperyalizmin Gizli Örgütleri Dizisi:

	<u>TL</u>
1. GLADIO: NATO'NUN GİZLİ TERÖR ÖRGÜTÜ <i>Jens Mecklenburg</i> 152 s. 5. Baskı	7
2. MEHMET EYMÜR ZİVERBEY'DEN SUSURLUK'A BİR MİT'ÇİNİN PORTRESİ <i>Talat Turhan-Orhan Gökdemir</i> 312 s. 9. Baskı	15
3. ÇARMIHTAKİ ÜLKÜCÜ - TANIK VE BELGELERİYLE AĞÇA İPEKÇİ'Yİ NEDEN ÖLDÜRDÜ? <i>Tamaşa F. Dural</i> 240 s. 5. Baskı	11
5. GİZLİ ORDULAR - CIA <i>Halid Özkul</i> 376 s. 2. Baskı	17
6. EMPERYALİZMİN BATAKLIGINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ - DORUK OPERASYONU- <i>Talat Turhan</i> 296 s. 3. Baskı	13
7. YARGILAYANLARI YARGILIYORUM! BOMBA DAVASI -SAVUNMA -1- <i>Talat Turhan</i> 264 s. 3. Baskı	11
8. DEVRİMCİ BİR KURMAY SUBAYIN ETKİNLİKLERİ 2. KİTAP <i>Talat Turhan</i> 320 s.	14
9. GİZLİ ORDULAR - RT - CFR - BG - TC <i>Halid Özkul</i> , 384 s.	17

Edebiyat - Sanat - Estetik Dizisi:

TL

1. POLİTİKA-SANAT-ESTETİK YOLUNDA 'EMEĞİN RESSAMI' Avni Memedoğlu
Hazırlayan: *Sırrı Öztürk* 352 s. 1. Hamur - B. Boy - Kuşe Resimli 25
4. KURŞUNA DİZİLENLERDEN MEKTUPLAR *J. Duclos Önsöz* 112 s. **2. Baskı** 5
5. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. I *Sırrı Öztürk* 416 s. **6. Baskı** 19
6. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. II *Sırrı Öztürk* 288 s. **4. Baskı** 13
7. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. III *Sırrı Öztürk* 432 s. **2. Baskı** 19
8. "TERÖRİST"İN GÜNLÜĞÜ *Sırrı Öztürk* 208 s. 10
13. GERÇEĞİN SEVDA TUTANAĞI 1. Hmr. *Kemal Kök* 96 s. *Şiir* 4
15. CUMARTESİ ARANIŞLARI 1. Hmr. *İsmail Hardal* 96 s. *Şiir* 4
17. EYLÜLNAME *Kemal Urgenç* B. Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
18. PANİK ATAK *Canol Kocagöz* B.Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
19. İÇERİDEKİ DIŞARIDAKİ HAPİSHANEDEN BİZİM ŞİİR ANTOLOJİSİ
İsmail Hardal - Kemâl Kök B.Boy 384 s. 19
20. SU DAMLASINA SİĞDIRILAN YAŞAM 1.Hmr. *S. Oral Uyan* 80 s. *Şiir* 5
21. KUYTUDA VE KÖZ 1.Hmr. *S. Ali Tayır* 80 s. *Şiir* 5
22. BARIŞ VE BAŞAK 1.Hmr. *Kemâl Kök* 80 s. *Şiir* 5
23. EYLÜL FIRTINASI 1.Hmr. *Ertan Taşdelen* 80 s. *Şiir* 5
24. BİTMEDİ *Kemal Urgenç* B. Boy 4 renkli 80 s. Kuşe, Karikatür Albümü 20
25. KUŞ DAĞI 1. Hmr. *Hüseyin Gül* **2. Baskı** 80 s. *Şiir* 5
26. ATALARIMIZ NE DEMİŞ *Hüseyin Gül* 80 s. *Şiir-Mizah* 5
27. ÜTÜLÜ PAÇA *Hüseyin Gül* 112 s. *Öykü* 6
28. GÜL VE DÜŞÜN *Hüseyin Gül* 80 s. *Karikatür Albümü-Renkli* 8
29. VAROŞLARIN ULAŞLARI *Sabahattin Ali Tayır* 112 s. *Öykü* 6
30. GÜNEŞİN SOFRASINDA *Bülent Gezgin* 96 s. *Şiir* 6
31. SANAT ESTETİK POLİTİKA
Sanat-Kültür Konferansı Tebliğleri (Kolektif) 272 s. 15
32. TOPLU OYUNLAR - I *Hasan Öztürk* 160 s. *Tiyatro* 10
33. TOPLU OYUNLAR - II *Hasan Öztürk* 160 s. *Tiyatro* 10

Sorun Broşür Dizisi:

8. "İLERİCİ-GERİCİ" KAVGASINDA HANGİ "RESTORASYON"?
HANGİ "KOMÜNİST PARTİ"? *Sırrı Öztürk* 80 s. 4
9. HANGİ "BİRLİK"? PARTİLEŞME MÜCADELESİNİN
NERESİNDEYİZ? KOMÜNİSTLERİN BİRLİĞİ *Sırrı Öztürk* 96 s. 4
12. DEVRİMCİ SİYASÎ TERBİYE-DİPLOMASİ-AHLÂK *Sırrı Öztürk* 192 s. 9
13. MARKSİST SOL YIGINAĞI NEREYE YAPMALI? *Sırrı Öztürk* 128 s. 6
14. İŞÇİ - KİTLE GAZETESİ İÇİN SINIF BİLİNÇLİ İŞÇİLERE ÇAĞRI
Sırrı Öztürk 32 s. 1
15. SANAT CEPHESİ ÇAĞRISI (Kolektif) 40 s. 1
16. 10 EYLÜL 1920 TKP ve GÜNÜMÜZ KOMÜNİST HAREKETİNİN
HAYATİ SORUNLARI FORUM'U Belgeler 268 s. 11
17. ANADOLU ALEVİ KÜLTÜ ve SOL'UN "POLİTİKASI" (Kolektif) 112 s. 7
18. ŞİMDİ SÖZ YAPANLARDA!..
GELENEKTEN GELECEĞE 15/16 HAZİRAN VE GÜNÜMÜZ *Sırrı Öztürk* 64 s. 3

{ } sorun y ynl n

Akbıyık Değirmeni Sk. No:33/A-34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul
Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72
e posta: sorunkolektif@gmail.com
www.sorunyayinlari.net